

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานอย่างยั่งยืนในอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี การพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานอย่างยั่งยืนในอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งและดำเนินงานชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องจักสาน

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจในการพัฒนาชุมชน

ข้อมูลทั่วไปของอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกลุ่ม/องค์กรชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวความคิดในการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

ดันแฮม (Dunham, 1985, p. 3 อ้างถึงใน วัฒน ศิริไพบูลย์, 2549) กล่าวว่า “การพัฒนาชุมชน คือ การร่วมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ชุมชนมีความเป็น ปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ตนต้องการ การทำงานพัฒนาชุมชนในขั้นแรกจะต้องอาศัยความร่วมมือกำลังของราษฎรในชุมชนนั้นในการช่วยตัวเอง และร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับ ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการด้วยจากหน่วยราชการหรือองค์กรอาสาสมัครอื่น

องค์การบริหารวิเทศกิจ (ICA) ของสหรัฐอเมริกา หรือ AID ในปัจจุบันได้ให้คำจำกัด ความไว้ดังนี้ “การพัฒนาชุมชน เป็นกรรมวิธี (Process) แห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎรใน ชุมชนนั้น ๆ ร่วมกันจัดวางแผนและลงมือปฏิบัติการตามแผนเอง แผนดังกล่าวจะกำหนดว่ากลุ่ม ของตนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร และมีปัญหาร่วมกันอะไรบ้าง แล้วจัดทำแผนการของ กลุ่มและของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยพยายาม

ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจจะขอความช่วยเหลือทั้งด้านบริการ และวัสดุจากองค์การรัฐบาล และมีใช้ของรัฐบาลได้”

ที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เมื่อ พ.ศ. 2491 ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ไว้ว่า “การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ (Movement) ที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นโดยการร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วยกัน แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง”

ส่วนคำนิยาม “การพัฒนาชุมชน” ซึ่งองค์การสหประชาชาติยึดถือเป็นมาตรฐานอยู่มีดังนี้ คือ “การพัฒนาชุมชน เป็นขบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยความร่วมกำลังของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่ รัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นและ ผลผลิตชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติและเพื่อราษฎรสามารถอุทิศตนเอง เพื่อ ความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่”

พัฒน์ บุญรัตพันธุ์, 2515 (อ้างใน วัฒน ศิริไพบูลย์, 2549) ได้ให้ความหมายของการ พัฒนาชุมชนไว้ ดังนี้ คือ “การพัฒนาชุมชน หมายถึง ขบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็น การกระตุ้นเตือน ชัยยุ และส่งเสริมประชาชนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น และเข้าร่วมมือในการ ปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเอง และส่งเสริมท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ”

สรุปได้ว่า การร่วมมือกันในการดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางเดียวกัน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมชุมชน

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน จีรพรรณ กาญจนจิตรรา (วัฒน ศิริไพบูลย์, 2549) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดมูลฐานอยู่ 3 ประการ คือ

1. การช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือเพื่อให้สามารถช่วยตนเองได้ (Self - Help and Self - Help) ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องช่วยตัวเองในรูปของแรงงาน วัสดุ และทรัพย์สินเพื่อ พัฒนา ท้องถิ่นของตน หากเกินความสามารถรัฐบาลจึงจะให้การสนับสนุนตามควร

การช่วยเหลือตัวเอง หมายถึง ราษฎรสามารถเข้าร่วมปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อ ชุมชน สามารถเข้าแก้ไขข้อขัดข้องส่วนรวมของชุมชน ฉะนั้นจึงเป็นการระดมสรรพกำลังทั้งปวง ของชุมชน

ไม่ว่าจะเป็นกำลังคน หรือทรัพยากรธรรมชาติเข้าสู่การปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตามสรรพกำลังดังกล่าวนี้อาจมีข้อจำกัดอยู่บางประการด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ ความสามารถ และกำลังงบประมาณ เป็นต้น ความช่วยเหลือจากภายนอกจึงยังมีความจำเป็นที่จะเข้ามาแก้สถานการณ์ในระยะนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ว่าจะช่วยเหลือให้ราษฎรสามารถช่วยเหลือตัวเองไปตลอดรอดฝั่ง

1. การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ (Holistic Program) มีความหมายว่า ปัญหาชุมชนหรือของประเทศไม่อาจแก้ไขได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น แต่จะต้องเป็นการประสานปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการประสานงานของวิธีการหลายวิธีการและหลายด้าน หากเราศึกษาปัญหาของชุมชนอย่างละเอียดจะพบว่าปัญหาของชุมชนนั้นมีต้นตอเกิดจากแหล่งต่าง ๆ หรือมีสาเหตุหลายประการฉะนั้นจึงต้องดำเนินการด้วยวิธีต่าง ๆ ด้านต่าง ๆ พร้อมกันไป เช่น การยกระดับการครองชีพของชาวบ้านจะต้องมีการพัฒนาทางด้านทักษะ การพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อย การวางแผนครอบครัว และอื่น ๆ เป็นต้น การกำหนดวิธีการแก้ปัญหาของชุมชนจึงต้องหยิบยกปัญหาของชุมชนมาพิจารณาอย่างละเอียด และต้องระลึกว่าปัญหาหนึ่งจะเกี่ยวพันหรือกระทบกระเทือนไปอีกปัญหาอื่นหรือหลายปัญหาอยู่เสมอ ฉะนั้น โครงการที่จะต่อสู้กับปัญหาจึงถูกกำหนดให้สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ได้หลายปัญหาหรือปัญหาหนึ่ง อาจจะต้องมีโครงการเข้าต่อสู้หลายโครงการ

2. การพัฒนาชุมชน เป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศ (The Mainstream of National Development) วัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศนี้ได้หมายความว่า นโยบายชาติเป็นผู้กำหนดคนนโยบายท้องถิ่นแต่มีความหมายว่ากิจกรรมในท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุน คำจูนนโยบายชาติ การสนับสนุนที่ได้รับนี้ก็คือการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านวัสดุ กำลังคน ฉะนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นใดเป็นไปโดยเอกเทศ ปราศจากเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายย่อมจะไม่ได้การสนับสนุนจากรัฐเท่าที่ควร

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งและดำเนินงานชุมชน

แนวทางการจัดตั้งชุมชนเพื่อการพัฒนา

ความหมายของชุมชนย่อย “ชุมชนย่อย” หมายถึง หมายถึงชุมชนในเขตเทศบาลที่ประชาชนอาศัยอยู่ร่วมกันโดยมีสภาพพื้นที่ หรือภูมิศาสตร์ร่วมกัน เช่น เขตถนน ตรอก ซอย อาคารบ้านเรือนแนวเดียวกัน หรือมีลักษณะเป็น Block หรือ Zone เดียวกัน เช่น กลุ่มต่าง ๆ ชุมชนแออัด หรือหมู่บ้านจัดสรร เป็นต้น ซึ่งเทศบาลกำหนดและประกาศจัดตั้งขึ้น เหตุผลในการจัดตั้งชุมชนย่อย สภาพปัญหาชุมชนในเขตเทศบาล เป็นชุมชนซึ่งอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น เมื่อ

เปรียบเทียบกับชุมชนนอกเขตเทศบาลโดยทั่วไป ชุมชนในเขตเทศบาลยังขาดตัวกลาง ซึ่งทำหน้าที่ประสานระหว่างชุมชนกับเทศบาล หรือส่วนราชการต่าง ๆ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับชุมชนนอกเขตเทศบาลก็จะมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สภาตำบลและคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ดังกล่าว ชุมชนในเขตเทศบาลบางแห่งก็มักประสบปัญหาต่าง ๆ ดังนี้ (กรมการปกครอง, 2543, หน้า 45)

1. ทางด้านกายภาพ นับตั้งแต่บ้านเรือนที่อยู่อาศัยคับแคบ ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ถนนหรือทางเดินสาธารณะอาจไม่มีหรือมีสภาพที่ไม่สามารถใช้งานได้ ไฟฟ้า และน้ำประปามีไม่ทั่วถึง และมีโรงงานซึ่งทำให้เกิดสภาพแวดล้อมเป็นพิษอยู่ใกล้ชุมชน

2. ทางด้านการศึกษาอบรม ถึงแม้ว่าในเขตเทศบาลทุกแห่งจะไม่ห่างไกลจากโรงเรียนนัก แต่ก็ยังมีเด็กในเขตเทศบาลจำนวนมากที่ไม่ได้เรียนหนังสือ หรือเรียนน้อยจึงไม่สามารถแข่งขันกับผู้อื่นซึ่งได้รับการศึกษาอย่างดีได้ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะไม่มีทะเบียนบ้าน ไม่มีเวลาไปโรงเรียน เพราะต้องช่วยครอบครัวทำงาน ไม่มีเงินเป็นค่าเสื้อผ้า อาหารกลางวัน หรือหนังสือเรียน เป็นต้น

3. ทางด้านการประกอบอาชีพ ประชาชนในเขตเทศบาลโดยทั่วไป จะมีรายจ่ายสูงกว่าประชาชนซึ่งอยู่ตามชนบท ทั้งนี้เพราะประชาชนในชนบทสามารถหาปัจจัยในการดำรงชีวิตจากธรรมชาติได้มาก เช่น หาปลาและผักมาทำเป็นอาหารรับประทาน หาสมุนไพรมาเป็นยารักษาโรค บางชนิด หาไม้และจากมาทำเป็นที่อยู่อาศัย ทำผ้าใช้เอง แต่ประชาชนในเขตเทศบาลก็มีโอกาสทำงานหารายได้มากกว่าชนบท เช่น เป็นคนงานตามโรงงาน ค้าขาย และเมื่อพิจารณาอีกด้านหนึ่งคู่แข่งซึ่งจะแบ่งงานเหล่านี้ก็มีมากด้วย ดังนั้นบุคคลซึ่งมีศักยภาพสูง (เงินทุน ความรู้ ความสามารถ พวกพ้อง ฯลฯ) จึงสามารถทำงานซึ่งให้ผลตอบแทนสูงด้วย ในทางกลับกันบุคคลซึ่งมีศักยภาพต่ำมักจะไ้จ้างซึ่งให้ผลตอบแทนต่ำหรือตกงาน ทำให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตของตน และอาจสร้างปัญหาให้แก่ชุมชนด้วย

4. ทางด้านสาธารณสุข ชุมชนบางแห่งมีลักษณะเป็นชุมชนแออัด บริเวณบ้านมีน้ำขังซึ่งเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคและยุง ซึ่งเป็นพาหะนำโรคมาลู่คน บ้านบางแห่งคับแคบ ขาดการระบายอากาศที่ดี อันจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้อาศัยบางคน (ทั้งเด็กและผู้ใหญ่) เป็นโรคขาดสารอาหารซึ่งมักจะพบในเด็ก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ปกครองขาดความรู้ ขาดความเอาใจใส่ว่าเด็กควรจะได้รับประทานอาหารอย่างไร

5. ทางด้านสังคม ปัญหาใหญ่สำหรับชุมชนในเขตเทศบาล ขณะนี้ก็คือการติดยาเสพติด ทินเนอร์ กาวปะยางรถยนต์ ซึ่งปรากฏเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนแออัดทั้งนี้เป็นการ

ทำร้ายผู้เสพอย่างรุนแรง สุขภาพจะทรุดโทรมอย่างรวดเร็ว เสียเงินเป็นจำนวนมาก และก่อปัญหาให้กับสังคมโดยการลักทรัพย์ของผู้อื่น หรือทำให้เกิดการขาดสติร่างกายอ่อนแอเจ็บป่วยต้องเป็น

ภาระต่อส่วนรวม รัฐบาลต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก เพื่อป้องกันปราบปรามและบำบัดผู้เสพยาเสพติดเหล่านี้ นอกจากนี้ชุมชนในเขตเทศบาลยังมีปัญหาโจรผู้ร้ายลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย ฆ่าผู้อื่น ข่มขืน ฉ้อโกง หรือการทำลายทรัพย์สินของทางราชการ เช่น ขว้างปาหลอดไฟ ทบโทรศัพท์สาธารณะ หรือบางชุมชนขาดความสามัคคีมีความเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมัน บางครั้งถึงขั้นทะเลาะเบาะแว้งกัน

การจัดตั้งชุมชนย่อยให้ประสบผลสำเร็จนั้น จะต้องดำเนินการเรื่องเล็ก ๆ ที่มีประสิทธิภาพก่อนแล้วจึงค่อยขยายดำเนินงานออกไปตามกำลังความสามารถ การดำเนินการนั้นจะต้องมองให้ครบทุกแง่ทุกมุม และจะต้องให้มีความสัมพันธ์และสำคัญเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือการเมือง

เทศบาลและสุขาภิบาลใดได้มีการจัดตั้งชุมชนย่อยไว้แล้ว ตามรูปแบบของโครงการที่ให้การสนับสนุนเป็นพิเศษ ไม่ต้องจัดตั้งรูปแบบชุมชนย่อยเพิ่มขึ้นอีก

การดำเนินงานชุมชนย่อยในเขตเทศบาล

ตามแผนมหาดไทยแม่บท (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2530-2534 แผนงานย่อยพัฒนาองค์การและการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น กำหนดให้หน่วยการปกครองท้องถิ่นทุกรูปแบบส่งเสริมให้ชุมชนเมืองจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้น โดยการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนและให้กำหนดทุกรูปแบบชุมชนย่อยขึ้นเพื่อความเหมาะสมกับการแก้ไขสภาพปัญหาของชุมชน กรมการปกครองได้กำหนดรูปแบบเรื่องการจัดตั้งชุมชนย่อย ดังนี้

1. แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานให้ชัดเจน และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการชุดหนึ่งเพื่ออำนวยการ ประสานงาน และให้การสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนย่อย และมีที่ปรึกษาตามความจำเป็นและเหมาะสม
2. พิจารณาชุมชนที่เห็นสมควรหรือที่ชุมชนร้องขอให้มีการจัดตั้งเพื่อเป็นตัวแทนชุมชน
3. แบ่งชุมชนย่อยตามสภาพพื้นที่หรือแนวถนน หรืออาคารเรือนแถวตามความเหมาะสม
4. สำรวจข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ในชุมชนย่อยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การบริหารพื้นฐาน และด้านการเมือง ทั้งนี้โดยใช้ จปฐ. เป็นเครื่องชี้วัด
5. ส่งเจ้าหน้าที่ของเทศบาล สุขาภิบาลออกไปประชาสัมพันธ์ในชุมชนย่อยเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความจำเป็น และความสำคัญที่ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมมือกันพัฒนาและแก้ไขปัญหของชุมชน
6. ให้ประชาชนเลือกกรรมการชุมชนขึ้นเอง โดยเลือกจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น ๆ และให้กรรมการชุมชนเลือกที่ปรึกษาคณะกรรมการชุมชนตามสมควร

7. ให้เทศบาลสุขาภิบาลประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชนและที่ปรึกษาชุมชน สำหรับเทศบาล และสุขาภิบาล ที่ได้จัดตั้งชุมชนไว้แล้ว ทั้งที่ได้จัดตั้งคณะกรรมการชุมชนแล้วหรือยัง ไม่ได้จัดตั้งชุมชน ให้เทศบาลและสุขาภิบาลนั้น ๆ ดำเนินการต่อไปให้ครบวงจรการดำเนินงาน จัดตั้งชุมชนย่อยที่กำหนดไว้แล้ว

กระบวนการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนจะต้องระลึกถึงไว้ว่า จะทำอะไรให้ทุกสิ่งทุกอย่างให้ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. พัฒนาความคิด และกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา
2. สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนให้พอเหมาะพอดี
3. การดำเนินการจะต้องร่วมกันวิเคราะห์และสร้างทีมงานที่ดี
4. เมื่อลงมือดำเนินการจะต้องเริ่มอย่างจริงจัง และให้เป็นผลสำเร็จ หากจะดำเนินการจะต้องชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลง เพราะถ้าชุมชนไม่เห็นดีด้วยนั้นก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ

เงื่อนไขของความสำเร็จ

1. จะต้องมีความรับผิดชอบและปฏิบัติงานในการดำเนินงานอย่างจริงจัง
2. การดำเนินงานต้องมองปัญหาของชุมชนทุกแง่มุม
3. ให้มีการ “ต่อต้าน” การเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด

กรณีที่เทศบาลและสุขาภิบาลเข้าไปช่วยเหลือชุมชนจะต้องสร้างความสัมพันธ์ให้เหมาะสม เพราะชุมชนไม่เห็นดีด้วย งานนั้นก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ

สรุปได้ว่า ในการจัดตั้งชุมชน เพื่อทำการแก้ไขสภาพปัญหาชุมชน และทำการพัฒนาความคิด และกระตุ้นให้คนในชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ด้านกายภาพ ด้านการศึกษา ด้านการประกอบอาชีพ ด้านสาธารณสุข และด้านสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องจักสาน

ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้านและเครื่องจักสาน

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (2512, หน้า 56) ให้ความหมายของ หัตถกรรมพื้นบ้านไว้ว่า หมายถึง งานช่างฝีมือของชาวบ้านที่ประดิษฐ์ขึ้นใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมีศิลปะ ซึ่งมีหลายชนิด แยกตามลักษณะของวัสดุ เทคนิคการทำ และวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ ซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้น 9 ชนิดด้วยกัน คือ

1. เครื่องไม้
2. เครื่องจักสาน
3. เครื่องดิน
4. เครื่องทอ (ทอผ้า)
5. เครื่องรัก
6. เครื่องโลหะ
7. เครื่องหนัง
8. เครื่องกระดาษ
9. เครื่องหิน

หัตถกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นักชาวบ้านสร้างขึ้นโดยใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นของตนเองเป็นส่วนมาก และมีได้ไปผสมกับวัตถุดิบอื่นใดเลย แต่ในปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีส่วนทำให้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ มีการนำเอาวัตถุดิบมาใช้ประกอบในการทำงานหัตถกรรมอย่างไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งนับว่าเป็นการลดคุณค่าทางสุนทรียภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างใดก็ตาม สภาพเช่นนี้ยังเกิดขึ้นเสมอมาจึงสมควรที่เราจะต้องทำการอนุรักษ์เอาไว้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งที่สามารถทำได้

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2540, หน้า 1-2) กล่าวว่า เครื่องจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมเก่าแก่ของมนุษย์อย่างหนึ่ง มีหลักฐานปรากฏว่า มนุษย์ได้ประดิษฐ์คิดทำเครื่องจักสานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อหลายพันปีมาแล้ว โดยพัฒนาจากเครื่องจักสานแบบหยาบ ๆ ที่สานด้วยเถาวัลย์ กิ่งไม้ ใบไม้ มาเป็นการนำเอาเถาวัลย์ ดินไม้ ใบไม้ มาจัก ผ่า เหลา และวัตถุดิบอื่น ๆ ที่จะนำมาเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ด้วยการสอด ขัด พัน และถัก ซึ่งเรียกรวม ๆ กันว่า การสาน และเรียกสิ่งที่สร้างขึ้นจากกรรมวิธีดังกล่าวว่า เครื่องจักสาน

มนุษย์ได้พัฒนาเครื่องจักสานให้มีรูปแบบสวยงามเหมาะสมกับการใช้สอยของผู้ใช้ในแต่ละประเทศ แต่ละถิ่น สืบทอดกันมาหลายพันปี ในประเทศไทยนั้น เชื่อว่ามีการทำเครื่องจักสานใช้มานานหลายร้อยปี และคนไทยได้พัฒนา ประดิษฐ์ คิดสานเครื่องจักสานจากวัตถุดิบนานาชนิด เพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสมกับการใช้สอยตามสภาพภูมิศาสตร์การประกอบอาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น จึงทำให้เครื่องจักสานไทย มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่แตกต่างกันออกไปแต่ละภาค แต่ละถิ่น แต่ละชุมชน คนไทยมีความฉลาดในการเลือกใช้วัตถุดิบนานาชนิดมาทำเครื่องจักสาน เช่น ไม้ไผ่ ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่ใช้ทำเครื่องจักสานได้ดี และใช้กันแพร่หลายทั่วไปแทบทุกภาค นอกจากนี้ คนไทยยังใช้ดิน ใบ เถา ของดินไม้ และพืชอีกหลายชนิดมาทำเป็นเครื่องจักสานได้เป็นอย่างดี ได้แก่ หวาย ย่านลิเภา กก หญ้าแฝก ผักตบชวา

โบราณ โบราณ โบราณ เป็นต้น คนไทยมีความฉลาดหลักแหลมในการนำวัตถุดิบต่าง ๆ มาแปรรูปเป็นตอก เป็นเส้น แล้วสานเป็นภาชนะ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ตามความต้องการในการใช้สอย ตั้งแต่ทำเป็นภาชนะเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระบุง กระจาด ตะกร้า กระด้ง ฯลฯ เครื่องใช้ในการจับ ดัก และขังสัตว์ ได้แก่ ลอบ ไซ คุ่ม กระชัง กรงนก เป็นต้น เครื่องมือในการประกอบอาชีพ ได้แก่ กระด้ง ตะแกรง เครื่องสีข้าว กระพ้อม เป็นต้น นอกจากนี้ คนไทยยังทำเครื่องจักสานเพื่อใช้พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นด้วย

เครื่องจักสานของไทยประเภทต่าง ๆ ดังกล่าว คนไทยคิดประดิษฐ์ขึ้นด้วยความรู้ความสามารถที่สืบทอดกันมาจากรบรรพชนเป็นเวลานาน จนมีรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับการใช้สอย มีคุณค่าทางศิลปะและความงาม สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ขนบประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยในแต่ละถิ่น

หัตถกรรมเครื่องจักสาน

ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์รู้จักสร้างเครื่องมือเพื่อใช้สอยให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยอาศัยวัสดุที่หาได้จากธรรมชาติ เช่น เครื่องมือหิน กะเทาะขวานหิน หรืออาวุธที่ทำจากกระดูกสัตว์ ต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบเพื่อให้ใช้สอยได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น บางชนิดมีการพัฒนาสืบต่อกันมาหลายชั่วชีวิต อาจเป็นเวลาหลายร้อยหรือพันปี สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากฝีมือและภูมิปัญญา เพื่อใช้สอยในการดำรงชีวิตนี้ เราเรียกโดยรวมว่า “หัตถกรรม” วิวัฒนาการของหัตถกรรมได้มีการพัฒนาสืบต่อเรื่อยมาเป็นลำดับ ซึ่งล้วนเป็นไปเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ให้ความสำคัญในการพัฒนาความงามของหัตถกรรมไปด้วย เพราะมนุษย์ต้องการหัตถกรรมที่มีความสวยงามน่าใช้ ควบคู่ไปกับการใช้สอย ดังนั้น การสร้างงานหัตถกรรมให้มีความสวยงาม กระบวนการทางศิลปะจึงเข้ามามีบทบาทและเป็นองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ ทำให้งานหัตถกรรมบางชิ้นกลายเป็น ศิลปหัตถกรรม และจากการที่งานหัตถกรรมสร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในการดำรงชีวิต ทำให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้ผลิตและผู้ใช้ โดยผู้ผลิตสร้างผลงานด้วยความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลงานที่สร้างด้วยช่างชาวบ้านจะมีรูปแบบเฉพาะถิ่นนี้ เรียกว่า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

จะเห็นได้ว่า คำว่า หัตถกรรม ศิลปหัตถกรรม และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน มีความหมายใกล้เคียงและสัมพันธ์กัน มีผู้ให้คำนิยามของคำเหล่านี้ ดังนี้

มะลิวัลย์ เอื้ออานนท์ (2540, หน้า 49) ให้ความหมายของศิลปหัตถกรรมว่า เป็นศิลปวัตถุที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ออกแบบในลักษณะประดิษฐ์ตกแต่ง ทำขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผลงานประเภทประยุกต์ศิลป์ที่มีจุดประสงค์และความต้องการในเรื่องประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก เช่น งานโลหะ ไม้ ถักทอ เย็บปักถักร้อย จักสาน เครื่องหนัง และงานศิลป์ทั้งหลาย

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายไว้อีก คือ

กนิษฐ นพคุณ (2535, หน้า 21) ให้ความหมายของศิลปะพื้นบ้านว่า คืองานของชาวบ้านทั่วไปที่ใช้ความคิดความพยายามสร้างผลงานที่เรียบง่ายมีประโยชน์ใช้สอยตามลักษณะท้องถิ่น และงานหัตถกรรมคือ งานที่ต้องใช้ความประณีตในการจัดทำ โดยแสดงออกถึงความสวยงามในด้านศิลปะได้ด้วย ส่วนใหญ่จะต้องผลิตด้วยมือ อาจใช้เครื่องทุ่นแรงได้เป็นบางส่วน

เกษร ธิตะจาริ (2530, หน้า 7) ให้ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้านว่า เป็นงานที่มนุษย์สร้างสรรค์เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมา เพื่อแสดงออกหรือสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่อย่างง่ายในชุมชนแต่ละกลุ่ม เพื่อสนองความต้องการของตนเองหรือสังคมที่มีความเป็นอยู่ร่วมกัน

สมมาศ ศิริวงศ์ (2532, หน้า 15) ให้ความหมายของศิลปหัตถกรรมว่า คือผลงานซึ่งเกิดจากฝีมือมนุษย์ หรือสิ่งที่ต้องใช้ฝีมือในการประดิษฐ์ โดยมีความงามทางศิลปะแฝงอยู่ ทั้งนี้อาจใช้เครื่องทุ่นแรงเป็นส่วนช่วยตามแต่ลักษณะของงานที่ผลิต

มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (2539, หน้า 8) ให้ความหมายของศิลปะพื้นบ้านว่า เป็นผลงานที่ใช้วัสดุพื้นถิ่นในการประดิษฐ์สร้าง ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือความคิด ฝีมือความเรียบง่าย ประโยชน์ใช้สอย และความงามบนพื้นฐานของธรรมชาติ แวดล้อมสังคมขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อ

เนื่ออ่อน ขว้ทองเขียว (2539, หน้า 11) กล่าวถึงศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านว่า เป็นศิลปะประเพณีพื้นฐานของชนธรรมดาสามัญ โดยไม่ปรากฏตัวผู้สร้าง และเป็นการแสดงออกถึงชีวิตชุมชนมีลักษณะเฉพาะซึ่งแตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น

จากคำนิยามที่มีผู้กล่าวถึงในข้างต้น สรุปได้ว่า หัตถกรรม คือ สิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยมือเป็นสำคัญมีรูปแบบเรียบง่าย เพื่อเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต ศิลปหัตถกรรม คือ งานหัตถกรรมที่นอกจากสร้างขึ้นเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอย ผู้สร้างคำนึงถึงความสวยงามน่าใช้ และสนองตอบสุนทรียภาพของมนุษย์ด้วยศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน คือ ศิลปหัตถกรรมที่สร้างขึ้นโดยช่างพื้นบ้านมีรูปแบบสอดคล้องกับวิถีชีวิตซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

เครื่องจักสาน

เครื่องจักสานเป็นศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่มนุษย์คิดวิธีการต่าง ๆ ขึ้นเพื่อใช้สร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2537) คนไทยในสมัยโบราณเริ่มรู้จักเครื่องจักสานมาตั้งแต่เล็ก ๆ เริ่มตั้งแต่การเป็นทารกก็จะนอนแบบเอนอยู่ในเปลหาว หรือไม้ไผ่มีปลาตะเพียนสานอยู่เป็นพวกอยู่เบื้องบน เมื่อโตพอรู้ความก็จะได้เห็นภาพพ่อแม่ นั่งล้อมวงคุยกันไป ทำเครื่องจักสานกันไป ถึงหน้าฝนก็หิ้วเครื่องกักจับสัตว์น้ำ เช่น ไซ ข้อง ตามพ่อไปท้องนาด้วยงานจักสานจึงอยู่คู่ชีวิตชนบทไทยอย่างไม่สามารถแยกจากกันได้

ความเป็นมาของเครื่องจักสาน

วินัย วิริยะปานนท์ (2539, หน้า 19) ให้ความหมายของเครื่องจักสานว่า คือ ภาชนะ เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่ทำขึ้นจากวิธี จัก สาน ถัก ทอ จากวัสดุที่หาได้ง่ายและมีอยู่ตามท้องถิ่น เช่น หวาย ไม้ไผ่ ในลาน กก ฟาง ก้านและใบมะพร้าว

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2550) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

จัก คือ การทำให้เป็นแฉก ๆ ทำให้เป็นรอยคล้ายฟันเลื่อย โดยการเอามีดผ่า ไม้ไผ่หรือ หวายให้แตกจากกันเป็นเส้นบาง ๆ

สาน คือ การนำตอก กก ใบลาน อย่างใดอย่างหนึ่งมาไขว้ขัดกันทำเป็นภาชนะต่าง ๆ เช่น กระบุง ตะกร้าหิ้ว เข่ง เป็นต้น

ถัก คือ การนำเชือกหรือหวายมาไขว้สอดประสานกันเป็นลวดลายต่าง ๆ ให้เป็นเส้นบาง เป็นผืนบาง

ทอ คือ การนำด้ายหรือไหมมาทอให้เป็นผืน เช่น ผ้าไหมไทย ผ้าฝ้ายต่าง ๆ เป็นต้น

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2537, หน้า 9-12) กล่าวว่า “จักสาน” นั้น เข้าใจว่า เรียกตามวิธีการที่ทำให้เกิดเครื่องจักสานขึ้น เพราะเครื่องจักสานจะสำเร็จเป็นรูปที่สมบูรณ์นั้น จะต้องผ่านกระบวนการที่ประกอบด้วย การจัก การสาน การถัก หรือการขัดกันของวัสดุที่ผ่านกระบวนการเตรียมด้วยการแปรรูปวัสดุหรือวัตถุดิบให้สอดคล้องกับการผลิต

จัก คือการนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือเป็นริ้ว เพื่อความสะดวกในการสาน การจักถือได้ว่าเป็นขั้นตอนของการเตรียมวัสดุในการทำเครื่องจักสาน

สาน คือ ขบวนการทางความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่นำวัสดุธรรมชาติมาทำประโยชน์ โดยใช้ความคิดและฝีมือเป็นหลัก การสานในยุคแรกจะใช้วิธีการสานไปตามแนวราบ โดยวัสดุขัดกันไปมาอย่างง่าย ๆ ตามแบบที่เรียกว่าลายขัด ด้วยการยกขึ้นเส้นหนึ่งกดลงเส้นหนึ่งให้ขัดกัน ต่อมาได้พัฒนาวิธีการสานเพื่อตอบสนองความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยและได้พัฒนา ลวดลายในการสานให้มีรูปแบบแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น

ถัก การถักโดยทั่วไปแล้วจะเป็นกระบวนการประกอบที่ช่วยให้เครื่องจักสานสมบูรณ์ การถักจะใช้วัสดุที่เป็นเส้นอ่อน และมีความยาวพอสมควร ใช้ถักยึดโครงสร้างภายนอกให้ติดกับ ผืนของเครื่องจักสาน เช่น การถักขอบภาชนะจักสานไม้ไผ่ การถักหูภาชนะ หรือการถักโครงต่าง ๆ ของภาชนะ การถักนี้บางครั้งอาจจะเรียกว่าการผูกก็ได้ ลักษณะของการผูกขอบภาชนะ โดยทั่วไป จะมีระเบียบที่เป็นลักษณะเฉพาะของการถักแต่ละแบบเช่นเดียวกับแบบของลายสาน เช่น ลายถักหัวแมลงวัน สันปลาช่อน เป็นต้น

นิคม ชมพูหลง (2545, หน้า 41-45) กล่าวว่า เครื่องจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มาช้านาน และได้ใช้สืบต่อกันมาเป็นเวลานานพัน ๆ ปี ในหลายภูมิภาคของโลก เช่น ทวีปเอเชีย ทวีปแอฟริกาเหนือ - ใต้ และทวีปออสเตรเลีย ซึ่งอยู่ในเขตอากาศร้อนและอบอุ่น

แม้ว่าเครื่องจักสานจะทำมาจากวัสดุที่หาได้ง่าย แต่นักโบราณคดีก็สามารถค้นพบหลักฐานเกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์หลายแห่งของโลก เช่น

1. ในประเทศไทย ได้พบร่องรอยของเครื่องจักสานบนภาชนะดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งประมาณว่ามีอายุไม่น้อยกว่า 6,000 ปี

2. ในประเทศจีน ได้ค้นพบร่องรอยเครื่องจักสานบนภาชนะเครื่องปั้นดินเผา วัฒนธรรมหยางเซา มีอายุประมาณ 5,000 ปี

จากร่องรอยของเครื่องจักสานที่พบภาชนะเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ทราบว่า เครื่องจักสานเป็นแม่แบบของเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นเครื่องใช้ของมนุษย์ที่ทำควบคู่กันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ส่วนหลักฐานที่เป็นเครื่องจักสานโดยตรงนั้น ได้พบในหลายพื้นที่ เช่น

1. ที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ได้พบเครื่องจักสานที่ทำด้วยไม้ไผ่ เป็นลายขัดสองเส้น ในถ้ำแห่งหนึ่ง มีอายุประมาณ 4,000 ปี ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องจักสานที่เก่าแก่ที่สุดในโลก

2. ที่ประเทศอียิปต์ พบเครื่องจักสานที่ยังคงมีสภาพดี มีอายุประมาณ 2,000 ปี

3. ที่ประเทศมาเลเซีย บริเวณแหลมมลายู ซึ่งเป็นที่อยู่ของชนพื้นเมืองเงาะซาไก ได้พบว่าการรวบรวมเครื่องใช้ของผู้ตายใส่ที่เก็บของวิญญาณผู้ตายไว้ในกระท่อมหลังหนึ่งที่ตั้งสร้างขึ้นเป็นที่อยู่อาศัยของวิญญาณ ตามความเชื่อของชนเผ่าซาไก ที่ใส่วิญญาณนี้ทำด้วยไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง

หลักฐานที่ปรากฏ แสดงให้เห็นว่าเครื่องจักสานได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งลักษณะการทำเครื่องจักสานในยุคแรก ๆ นั้น อาจเริ่มต้นด้วยการนำกิ่งใบไม้ เปลือกไม้ มาขัดกันอย่างง่าย ๆ ก่อน เช่น การนำใบมะพร้าวมาสานขัดกันเป็นตะกร้าของพวกแปรรูป ในทวีปอเมริกาใต้ และประเทศออสเตรเลีย หรือการใช้กาบหมาก ใบจาก มาจับทบทัน ผูกด้วยดอกระบาย เป็นที่ตักน้ำอย่างภาคใต้ของไทย ที่เรียกว่าหมาหรือมาน้ำหมาจาก เป็นต้น

จากจุดเริ่มต้น ด้วยวิธีการสานอย่างง่าย ๆ นั้น มนุษย์ได้พัฒนาวิธีทำเครื่องจักสานให้มีรูปแบบและลายสาน เพื่อให้เหมาะกับประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น

สำหรับเครื่องจักสานของไทยที่ปรากฏตามประวัติศาสตร์นั้น พบว่าสมัยสุโขทัยได้มีการใช้เครื่องจักสานทำเป็นภาชนะสำหรับใส่น้ำ โดยการสานแล้ววาดด้วยชัน เพื่อกันไม่ให้รั่ว เรียกว่า กระออม หรือครุสำหรับส่งน้ำเป็นส่วยให้กับพวกขอม ซึ่งปกครองไทยในสมัยสุโขทัยอยู่นั้น

นอกจากนี้ยังพบภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดในภาคเหนือ เช่น วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เป็นภาพแสดงวิถีของชาวบ้าน เป็นภาพกลุ่มหญิงสาวกำลังเดินไปจ่ายตลาดมีชายหนุ่มตามเกี่ยวพาราลี ป่าของหญิงสาวจะหอบกระบุงหรือเบียดไปด้วย และที่วัดสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ การแต่งกาย และชีวิตประจำวัน และในภาพจะมีเบียด หรือกระบุง ปรากฏอยู่ด้วย ภาพเหล่านี้ประมาณว่าเขียนขึ้นสมัยรัชกาลที่ 3 ของสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

กล่าวโดยสรุป คนไทยในอดีตได้ใช้เครื่องจักสานเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้สืบทอดต่อกันมาโดยตลอด และรูปทรงของเครื่องจักสานก็ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก สำหรับวัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานนั้น ในปัจจุบันช่างจักสานได้นำวัสดุที่มีคุณสมบัติเหมาะสมมาทำเครื่องจักสานหลากหลายขึ้น เช่น เส้นโลหะ จำพวก เงิน ทอง อลูมิเนียม ตลอดจนการใช้ผักตบชวา เชือกกล้วย และกระดาก เป็นต้น และรูปแบบปรับให้เข้าตามสมัยนิยมและประโยชน์การใช้มากขึ้น

ประเภทของเครื่องจักสาน

เครื่องจักสานมากมายหลายชนิดตอบสนองการใช้สอยที่แตกต่างกันออกไป การจำแนกประเภทของเครื่องจักสานทำได้หลายลักษณะ

เครื่องจักสานในประเทศไทย สามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ การจำแนกประเภทตามการใช้สอย และการจำแนกประเภทตามลักษณะวัสดุที่ใช้ผลิต

1. การจำแนกประเภทตามลักษณะการใช้สอย จำแนกได้ดังนี้

1.1 เครื่องจักสานเกี่ยวกับการบริโภค ได้แก่ มวนึ่งข้าว กระติบข้าว ก่องข้าว หวด กระด้ง กระชอน

1.2 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะบรรจุสิ่งของ ได้แก่ กระบุง ตะกร้า กระจาด หลัวชะลอม เป็นต้น

1.3 เครื่องจักสานที่ใช้ป้องกันแดดฝน ได้แก่ หมวกต่างๆ เช่น งอน กู๊ป หมวกจีน เป็นต้น

1.4 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นส่วนประกอบอาคารบ้านเรือน และเครื่องปลูกได้แก่ ฝาเรือนที่ทำด้วยตอกไม้ไผ่ เช่น เลื่อลำแพน ฝาขัดตะ และเลื่อสำหรับปูนั่ง

1.5 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องดัก กักขัง และจับสัตว์น้ำ ได้แก่ ลอบ ไซ ตุ่ม สุ่มปลา ชะนาง ข้อง สุ่มไก่ กรงนก

1.6 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งและเครื่องเล่นกีฬา ได้แก่ มู่ลี่

ปลาตะเพียน นก ตี๋กเตน แมลงปอ ตะกร้อ กระเช้าของขวัญ และของชำร่วยต่าง ๆ

1.7 เครื่องจักสานที่เกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณีและศาสนา เช่น การทำเสื่อปาหนันของชาวภาคใต้เพื่อใช้ในการแต่งงาน การทำพานหมากเบ็งใส่ข้าวบูชาพระของชาวอีสาน

2. จำแนกตามประเภทของวัสดุที่ใช้ผลิต ใช้จำแนกได้ดังนี้

2.1 เครื่องจักสานที่ใช้วัสดุธรรมชาติในการผลิต ได้แก่ กระจาด ตะกร้า กระบุง สุ่มปลา สุ่มไก่ ข้อง เป็นต้น

2.2 เครื่องจักสานที่ไม่ใช้วัสดุธรรมชาติในการผลิต ได้แก่ เข่ง มู่ลี่ กระเช้าของขวัญ และของชำร่วยต่าง ๆ เป็นต้น

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม แบ่งเครื่องจักสานออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ตามการใช้สอย คือ

1. เครื่องจักสานสำหรับคักจับสัตว์น้ำ เช่น ลอบ ไซ ข้อง อีจู้ อีตุ้ม ฯลฯ

2. เครื่องจักสานสำหรับใช้เป็นภาชนะ เช่น กระบุง ตะกร้า ก่องข้าว เป็นต้น

มานิช กองกะนันท์ (2526, หน้า 3) แบ่งเครื่องจักสานออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. เครื่องมือกลสิกรรม

2. เครื่องมือจับสัตว์น้ำ

3. เครื่องใช้ภายในบ้าน

4. สิ่งของเบ็ดเตล็ด

วินัย วิริยะปานนท์ (2539, หน้า 11) แบ่งเครื่องจักสานออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะ เช่น กระบุง กระจาด กระติบ กระพาย

2. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องดัก เช่น กระออก ชู สัก ฯลฯ

3. เครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือน เช่น กระซอน กระด้ง พัด ฯลฯ

4. เครื่องจักสานที่ใช้ในการขนส่งสินค้า เช่น กระพา เข่ง หลัว ฯลฯ

5. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องดักจับสัตว์ เช่น ชะนาง ลอบ ไซ ข้อง กระชัง

6. เครื่องจักสานที่เป็นเครื่องเรือน เครื่องปูลาด เครื่องประดับ เครื่องเล่น เช่น เสื่อ มู่ลี่

ปลาตะเพียน ฯลฯ

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2539, หน้า 17-18) ได้จำแนกเครื่องจักสานเป็นประเภท ได้ดังนี้

1. เครื่องจักสานที่ใช้ในการบริโภค เช่น แอบข้าว กระติบ ก่องข้าว กระซอน กระด้ง

ฯลฯ

2. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะ เช่น กระบุง กระจาด กระโล่ หลัว ฯลฯ

3. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องเรือนและเครื่องปลูก เช่น เสื้อลำแพน เสื้อกระจุค เสื้อแข่ง ฯลฯ

4. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องตวง เช่น กระออม กระชู ฯลฯ

5. เครื่องจักสานที่ใช้ป้องกันแดดฝน ได้แก่ หมวก กอบ หมวกจีน ฯลฯ

6. เครื่องจักสานที่ใช้ในการดักจับสัตว์ เช่น ลอบ ไช ชะนาง จั่น ฯลฯ

7. เครื่องจักสานที่ใช้เกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี และศาสนา ได้แก่ ก่องข้าวขวัญสำหรับใส่พานสลาก หมากเบ็ง ฯลฯ

นอกจากนี้ วิทยุ ลีสุวรรณ (2539, หน้า 126) ได้มองว่าการสร้างเครื่องจักสานขึ้นมาเพื่อใช้สอยโดยตรงแล้ว เครื่องจักสานยังมีคุณค่าทางความงาม และได้ประเมินประโยชน์ คุณค่าของเครื่องจักสานได้ 2 ลักษณะ คือ

1. คุณค่าที่เกิดจากประโยชน์ใช้สอย

2. คุณค่าทางความงาม ศิลปะ ซึ่งเกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อาจวิเคราะห์ได้ ดังนี้

2.1 คุณค่าทางความงามและศิลปะที่เกิดจากรูปทรง โครงสร้าง และลวดลาย มีการแสดงออกทางอารมณ์ และศิลปะ ที่เหมาะสมลงตัว มีความงามที่เรียบง่าย

รูปทรงของเครื่องจักสานที่มีคุณค่าทางความงามนั้นเกิดจากองค์ประกอบ คือ ความงามของรูปทรงที่เกิดจากเส้นรอบนอก ที่กลมกลืนกับสัดส่วนและขนาด

2.2 โครงสร้างของเครื่องจักสาน เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดความงามและมีคุณค่าทางศิลปะ

2.3 ลวดลาย เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เครื่องจักสานมีลักษณะเฉพาะเด่นชัดต่างไปจากศิลปหัตถกรรมอื่น

2.4 คุณค่าทางความงามและศิลปะที่เกิดจากการเลือกใช้วัสดุ

ก. การเลือกวัสดุที่สอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอย รูปทรงของเครื่องจักสานแต่ละชนิดซึ่งมักเป็นวัสดุพื้นบ้านเท่าที่จะทำได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ

ข. ความงามที่เกิดจากผิว และสี ลักษณะลวดลายที่ทำให้เกิดผิวนอกในลักษณะต่าง ๆ จะต้องกลมกลืนกับผิวของวัสดุ ตลอดจนรูปทรง โครงสร้างของเครื่องจักสาน จึงทำให้เกิดความงามที่สมบูรณ์

2.5 คุณค่าที่เกิดจากการแสดงออก มีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่หล่อหลอมเข้ากับกระบวนการทางเทคนิค การแสดงออกที่ปรากฏในเครื่องจักสานนี้แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

ก. การแสดงออกทางอารมณ์

ข. การแสดงออกเชิงศิลปะ ซึ่งเป็นสื่อในการแสดงออกทางศิลปะพื้นบ้าน แสดงให้เห็นชีวิต จิตใจ คตินิยมในเรื่องความงามและศิลปะของผู้คนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดีทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ผลิตด้วย

ค. คุณค่าที่เกิดจากเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นการสะสมประสบการณ์เพื่อพัฒนาต่อมาถึงยุคปัจจุบัน จึงสะท้อนให้เห็นลักษณะวัฒนธรรมการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตในแต่ละท้องถิ่น ตลอดจนการสะท้อนให้เห็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่น

แนวโน้มของการผลิตเครื่องจักสานในปัจจุบันนี้ได้เพิ่มมากขึ้น เพราะเป้าหมายของการผลิตได้เปลี่ยนจากการทำใช้ในครัวเรือน หรือทำแลกเปลี่ยนกับปัจจัยในการครองชีพอื่น ๆ มาเป็นการทำเพื่อขาย จำหน่าย เป็นรายได้พิเศษ นอกเหนือไปจากอาชีพหลัก หรือในบางท้องถิ่นอาจผลิตเป็นสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศอีกด้วย (ครุณวรรณ สุวรรณรงค์, 2532, หน้า 1)

จึงสรุปได้ว่า เครื่องจักสานถูกแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ในหลายลักษณะ บางครั้งมีความคาบเกี่ยวที่ทับซ้อนกัน จากการแบ่งประเภทของเครื่องจักสานของผู้รู้หลาย ๆ ท่าน ยังไม่อาจครอบคลุมประเภทของเครื่องจักสานในครัวเรือนได้สมบูรณ์แบบ ดังนั้นจึงได้มีการรวบรวมประเภทของเครื่องจักสานที่มีความคาบเกี่ยวและทับซ้อนกัน โดยเรียกรวมว่าเป็นของใช้ในครัวเรือน ซึ่งครอบคลุมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นภาชนะของใช้ในบ้าน รวมทั้งเครื่องตกแต่งบ้าน รวมถึงของใช้เบ็ดเตล็ดที่เกิดจากการพัฒนารูปแบบที่มีความงามเชิงศิลปะและนำมาใช้สอยในลักษณะใหม่ที่แตกต่างจากหน้าที่ใช้สอยเดิม เครื่องจักสานเหล่านี้ล้วนอยู่ในประเภทของเครื่องใช้ในครัวเรือน

เครื่องจักสานในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

ลักษณะของเครื่องจักสานแต่ละประเภทยานั้น มักจะทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยของประชาชนแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ ฉะนั้นจึงมีความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย รูปร่าง ลวดลาย และวัสดุที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งทำให้เครื่องจักสานพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ภาคเหนือ

เครื่องจักสานภาคเหนือ จะมีเอกลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและศาสนา เช่น วัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการบริโภคข้าวเหนียวมีหลายรูปแบบ เช่น

แอบข้าว (แอบข้าว) ภาชนะทรงกระบอกสำหรับใส่ข้าวเหนียว

กระต่าย ภาชนะใส่พืชผล มีเชือกผูกร้อยกับภาชนะและโยงมาคาดที่หน้าผาก

ภาคอีสาน

คนในภาคอีสานมีวัฒนธรรมในการบริโภคข้าวเหนียวเช่นเดียวกับคนในภาคเหนือ แต่เครื่องจักสานของชาวอีสานจะมีลักษณะเฉพาะ เช่น

กระด้งข้าว เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ ทรงกระบอกสูงคล้ายกระป๋อง ตัวและฝามีขนาดเกือบเท่ากัน มีเชือกห้อยสำหรับสะพาย

ก่องข้าว ภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ มีขาหรือฐานไม้เป็นรูปกากบาทไขว้ ตัวก่องข้าวสานด้วยไม้ไผ่ซ้อนกัน 2 ชั้น คล้ายรูปดอกบัวแต่มีขอบสูงขึ้นไปเหมือนโถ โดยมีส่วนฝาเหมือนฝาชีครอบอีกชั้นหนึ่งสำหรับใส่ข้าวเหนียว

กระออม ภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ ใช้ตักน้ำหรือหิว หรือหีบคอน

ภาคกลาง

ในบริเวณภาคกลางถือเป็นแหล่งผลิตเครื่องจักสานของประเทศ มีพัฒนาการและมีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น

ตะกร้า ภาชนะสานด้วยไม้ไผ่และหวาย ใช้สำหรับใส่ข้าวของต่าง ๆ ถือเป็นเครื่องจักสานที่มีความงดงามที่สุดในกลุ่มเครื่องจักสานของภาคกลาง

งอบ เครื่องจักสานสวมศีรษะขณะออกทำงานกลางทุ่งตามท้องไร่ ท้องนา ประกอบด้วยวัสดุหลายประเภท เช่น ไม้ไผ่ ใบลาน หรือใบตาล

กระจาด ภาชนะกลม เตี้ย สานด้วยไม้ไผ่ มีขอบและมีหูสำหรับใช้หามเป็นคู่ ๆ ใส่ผักหรือผลไม้

ภาคใต้

ภาคใต้มีรูปแบบเครื่องจักสานต่างไปจากภูมิภาคอื่น ๆ ในด้านรูปแบบ ลวดลาย และวัสดุที่ใช้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและวัตถุดิบในท้องถิ่น

สมุก ภาชนะสานด้วยใบลานหรือใบตาล ใช้สำหรับใส่สิ่งของขนาดเล็ก

สอหมาก ภาชนะสานด้วยกระจูด ใช้สำหรับใส่หมาก

เสื่อกระจูด เสื่อทำจากต้นกระจูดใช้สำหรับปูนอน หรือใช้รองนั่งที่วัดหรือสุเหร่า

เครื่องจักสานย่านลิเภา เป็นเครื่องจักสานพื้นบ้านโบราณ ใช้ย่านลิเภามาจักสานโดยลอกเอาเฉพาะเปลือกมาทำเท่านั้น สามารถทำเครื่องใช้ได้หลายอย่าง เช่น กระเป๋าลือสตรี กุบหมาก เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องจักสานกับมนุษย์

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2541, หน้า 76-78) ได้กล่าวว่า เครื่องจักสานของไทยในภาคต่าง ๆ มีมากมายหลายชนิด และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นแตกต่างกันออกไป ลักษณะเฉพาะถิ่นของเครื่อง จัก

สถานเหล่านั้น สะท้อนให้เห็นสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่น สภาพการดำรงชีวิต
ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนถึงการนับถือศาสนาของกลุ่มชนที่ผลิตเครื่องจักสาน
เครื่องจักสานจึงเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าในฐานะ ที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชน
ท้องถิ่นต่าง ๆ ได้คืออย่างหนึ่ง

นอกจากนี้ เครื่องจักสานยังเป็งานศิลปหัตถกรรมที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของ
ชาวบ้านได้หลายอย่าง เช่น สะท้อนให้เห็นถึงความชาญฉลาดในการเลือกสรรวัตถุดิบแต่ละชนิด
เป็นอย่างดี แล้วนำมาดัดแปลงแปรรูปเป็นวัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานด้วยวิธีง่าย ๆ แต่สนองการใช้
สอยได้ดี เช่น ชาวภาคได้นำใบลำเจียกหรือใบปาล์มมาจักและสานเป็นเสื่อและกระสอบ โดยนำ
ใบลำเจียกไปลนไฟให้ในนึ่งก่อนที่จะจักเป็นเส้น หรือนำคันกระจุตไปแช่โคลนแล้วรีดให้แบน
หรือการจัดไม้ไผ่เป็นตอกแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสมที่จะใช้สานเป็นเครื่องจักสานแต่ละชนิด สิ่ง
เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ชาวบ้านเรียนรู้จากการสังเกตและการทดลองสืบการมาแต่
บรรพบุรุษ ทำให้เครื่องจักสานแต่ละชนิดมีรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยที่สมบูรณ์ลงตัว

คุณค่าอีกประการหนึ่งของเครื่องจักสาน คือ คุณค่าทางศิลปะและความงาม เครื่อง
จักสานหลายชนิดมีรูปร่าง โครงสร้างและลวดลายที่ลงตัวอย่างยากที่จะหาเครื่องมือ เครื่องใช้
ประเภทอื่นเทียบเคียงได้ เช่น ก่องข้าวของภาคเหนือและภาคอีสาน ซึ่งเป็นตัวอย่างของเครื่องจัก
สานที่ได้รับการออกแบบอย่างแยบยล สอนการใช้สอยเป็นอย่างดี ตั้งแต่การสานตัวก่อนข้าวสอง
ชั้นเพื่อให้เก็บความร้อนได้ดี โดยไอร้อนจากข้าวเหนียวนี้จะระเหยออกไปได้ตามรูระหว่างเส้น
ตอกอย่างช้า ๆ ไม่กลายเป็นหยดน้ำที่จะทำให้ข้าวเหนียวและและบูดเสียได้ง่าย ก่องข้าวจึงเป็น
ภาชนะใส่ข้าวเหนียวหนึ่งได้ดีที่สุด ซึ่งเป็นผลจากการออกแบบที่แยบยลของชาวพื้นบ้านที่ได้ทดลอง
ปรับปรุง สืบทอดกันเรื่อยมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้รูปร่างของก่องข้าวแต่ละท้องถิ่นยังมีความ
งดงามแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย

สรุปได้ว่า เครื่องจักสานไทยมีคุณค่าที่สำคัญ คือ คุณค่าในการแสดงออกทางอารมณ์และ
จิตใจของช่างพื้นบ้าน เครื่องจักสานหลายชนิดของไทยสานอย่างละเอียดประณีต ซึ่งแสดงให้เห็น
อารมณ์ที่ละเอียดอ่อนของผู้สานได้เป็นอย่างดี ความละเอียดประณีตนั้น เริ่มตั้งแต่การแปรรูป
วัตถุดิบ เช่น การจักตอก และเหลาหวายเป็นเส้นเล็ก ๆ เพื่อใช้สานและถักส่วนที่ต้องการความ
ละเอียดประณีตของเครื่องจักสาน จนถึงการสานเป็นลวดลายที่ละเอียดซับซ้อนอย่างลายดอกพิกุล
หรือสายพานของเครื่องจักสานย่านลิเภา เป็นต้น และเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นของชาว
ภาคตะวันออก คือ เครื่องจักสานที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่มีการสืบทอดต่อกันมา โดยมีการทำ
เส้นตอกที่ละเอียดและมีความประณีต นำมาสร้างสรรค์ชิ้นงานได้สวยงามมาก

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจ ในการพัฒนาชุมชน

ความหมายของการบริหารและการจัดการ

การจัดการหรือการบริหาร โดยทั่ว ๆ ไป เป็นคำที่มีความหมายเหมือนกันและใช้แทนกันได้เสมอ โดยคำว่า Administration ซึ่งแปลเป็นไทยว่า “การบริหาร” ว่าเป็นคำที่มีความหมายเช่นเดียวกับ Management หรือการจัดการ และใช้แทนกันได้โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับภาครัฐกิจ จะพบว่ามีการใช้ 2 คำนี้สลับเปลี่ยนกันอยู่เสมอ 2 คำนี้จึงมีความหมายเหมือนกัน (พินิจจันทร์ นามวดี, 2539, หน้า 5) เฟรนช์ และ ซาวาร์ต (French & Saward, 2526 อ้างถึงใน พินิจจันทร์ นามวดี, 2539, หน้า 5) ได้นิยามคำว่า Management (การจัดการ) ไว้ว่า

การจัดการ คือ กระบวนการ กิจกรรมหรือการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในอันที่จะเชื่อมั่นได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปในแนวทางที่จะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งสถานะที่จะเอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความพยายามของกลุ่มบุคคล

การบริหาร คือ การประสมประสานทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

คำว่า การบริหาร (Administration) โดยทั่วไปใช้กับความหมายเชิงนามธรรมและแบบอย่างราชการที่เป็นทฤษฎี หลักการหรือแนวความคิด และวิชาชีพ เช่น การบริหารธุรกิจ นโยบาย บริหารประเทศ คณะผู้บริหารประเทศ เช่นคณะรัฐบาล คณะกรรมการบริหารบริษัท คณะบริหารธุรกิจ หัวหน้าของฝ่ายบริหาร คือนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

ส่วนคำว่า การจัดการ (Management) จะใช้ในเชิงปฏิบัติ คือ ลงมือทำ เข้าไปดำเนินการ เข้าไปจัดทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ให้เป็นสำเร็จตามเป้าหมาย เช่น การจัดการด้านการเงิน การจัดการด้านการตลาด การจัดการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

การเปรียบเทียบการบริหาร กับ การจัดการ

การบริหารและการจัดการ หมายถึง กิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจกรรมงานอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ แต่มีความแตกต่างกัน ดังนี้

คำว่า “การบริหาร” ใช้ในการบริหารระดับสูง หน้าที่เน้นหนักที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญ และการกำหนดแผน เป็นคำที่นิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ

คำว่า “การจัดการ” เน้นการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบาย (แผนที่วางไว้) นิยมใช้สำหรับการจัดการธุรกิจ

ผู้บริหาร (Manager) เป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ในกระบวนการบริหาร โดยอาศัยหน้าที่ 5 ประการ คือ

1. การวางแผน (Planning)
2. การจัดองค์การ (Organizing)
3. การจัดบุคคลเข้าทำงาน (Staffing)
4. การชักนำ (Leading)
5. การควบคุมทรัพยากรขององค์การ

ลักษณะและจุดมุ่งหมายของการจัดการ

การจัดการ เป็นกระบวนการออกแบบ และรักษาซึ่งสภาพแวดล้อม ซึ่งบุคคลทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จุฬา เทียนไทย และนภาพร ชันธนา, 2542, หน้า 3) หรือหมายถึงกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ โดยการวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคคลเข้าทำงาน การชักนำ การควบคุมมนุษย์ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การเงิน ทรัพยากรข้อมูลขององค์การ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล จากความหมายนี้ การจัดการเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ต่อเนื่องและประสานงานกัน ซึ่งผู้จัดการต้องเข้ามาช่วยเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ ประเด็นสำคัญของการจัดการมีดังนี้

1. การจัดการสามารถที่ประยุกต์ใช้กับองค์การใดองค์การหนึ่งได้
2. เป้าหมายของผู้บริหารทุกคน คือ การสร้างกำไร
3. การจัดการเกี่ยวกับการผลิต ซึ่งหมายถึงประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
4. การจัดการนำมาใช้สำหรับผู้บริหารในทุกระดับชั้นขององค์การ

หน้าที่ดังกล่าว เป็นหลักการเบื้องต้นและได้รับการนิยามมาตลอด จนกระทั่งได้ยื่นข้อหลักดังกล่าวเหลือ 4 อย่าง คือ การวางแผน การจัดองค์การ การชักนำ และการควบคุม ประสิทธิภาพ (จุฬา เทียนไทย และนภาพร ชันธนา, 2542, หน้า 3)

การวางแผน เป็นการระบุเป้าหมาย กำหนดกลยุทธ์ และกำหนดแผนเพื่อประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ

การจัดองค์การ เป็นการพิจารณาถึงงานที่จะต้องกระทำ ใครทำงานนั้น ๆ การจัดการกลุ่มงานอย่างไร ใครต้องรายงานใคร และใครเป็นผู้ตัดสินใจ

การชักนำ เป็นการจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา การสั่งการ การเลือกช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพที่สุด และการลดความขัดแย้ง

และการควบคุม เป็นกิจกรรมในการตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่า การดำเนินงานได้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ และแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น

สรุปได้ว่าการบริหาร ใช้ในหน่วยงานของราชการหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องหน่วยงานราชการ ไม่มุ่งหาประโยชน์กำไร ส่วนการจัดการใช้กับผู้ผลิต องค์กร หรือหน่วยงานที่เป็นเอกชน มีการบริหารจัดการเพื่อให้ประสบความสำเร็จ มีรายได้และมีกำไร

หน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาธุรกิจชุมชน

1. หน้าที่ทางด้านการตลาด

การตลาด คือ กระบวนการวางแผนและปฏิบัติตามแผน ตามแนวความคิด ผลลัพธ์ที่ได้กำหนดขึ้น การกำหนดราคา การส่งเสริมการตลาด และการจัดจำหน่าย ผลลัพธ์ซึ่งอาจเป็นความคิด สินค้า และบริหาร เพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดการแลกเปลี่ยน ซึ่งจะทำให้วัตถุประสงค์ของปัจเจกชนและองค์กรได้รับความพึงพอใจ

หน้าที่ของการตลาด มักจะประกอบด้วยหน้าที่งานย่อยหลาย ๆ ประการที่อยู่ในกลุ่มใหญ่ 2 ด้าน คือ

1. การแสวงหาหรือสร้างความต้องการ หรือก็คืองานที่เกี่ยวกับการขาย (Sale) นั่นเอง ซึ่งรายละเอียดจะประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ คือ การวางแผนผลิตภัณฑ์ (Product Planning) การกำหนดราคา (Pricing) การโฆษณา (Advertising) การส่งเสริมการขาย (Sale Promotion) การขายโดยพนักงานขาย (Personal Selling) และการประชาสัมพันธ์ (Public Relations)

2. การตอบสนองความต้องการหรือให้บริการแก่ลูกค้า (Servicing Demand) ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมด้านที่เกี่ยวกับการสั่งซื้อ การดำเนินการขายและการจัดส่ง การขนส่ง การคลังสินค้า และการบริหารสินค้าคงคลัง

ในขณะดำเนินการสร้างความต้องการและตอบสนองความต้องการ ซึ่งเป็นหน้าที่งานของการตลาดโดยตรงนั้น หน้าที่งานหรือกิจกรรมอื่น ๆ คือ งานบริหารทั่วไป งานด้านการเงิน และการวิจัยตลาดและพยากรณ์การขาย ที่จัดทำขึ้นมาเพื่อสนับสนุนงานหลักทั้งสองกลุ่มก็ย่อมถือเป็นหน้าที่งานของการตลาดด้วย งานเหล่านี้จะจำเป็นสำหรับการสนับสนุนงานการตลาดอีกครั้งหนึ่ง เช่น การเงินที่เกี่ยวกับการใช้จ่ายว่าจ้างทำโฆษณา การจ่ายผลตอบแทนให้พนักงาน หรือหาวิจัยการตลาดเพื่อกำหนดตลาดเป้าหมายเพื่อการพิจารณาออกผลิตภัณฑ์ใหม่ ต่างก็เป็นการสนับสนุนต่อหน้าที่งานการตลาดเช่นการ เพราะในที่สุดงานบริหารอื่น ๆ ทั้งงานบริหารบุคคล หรืองานด้านวางแผนประสานงานต่าง ๆ ก็นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของงานการตลาดที่ต้องทำด้วยเช่นกัน ในทางปฏิบัติที่เป็นจริงจึงอาจกล่าวได้ว่า หน้าที่งานการตลาดที่ปรากฏอยู่ในแผนการตลาดของบริษัทต่าง ๆ จึงมีแตกต่างกันไป ทั้งนี้ย่อมสุดแล้วแต่ความแตกต่างกันของลักษณะตลาด ความพร้อมในด้านบุคลากร ปรัชญาการบริหารของบริษัท ตลอดจนประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งต่างก็มีผลกระทบทำให้มีการกำหนดหน้าที่งานการตลาดไม่เหมือนกันได้เสมอ

2. หน้าที่ทางด้านการผลิต

หน้าที่ทางด้านการผลิต ในหน่วยงานหนึ่ง ๆ นั้น จะประกอบด้วยปฏิบัติการหลายอย่าง ซึ่งอาจจะกระทำไปพร้อมกัน หรือตามลำดับขั้นตอนก่อนหลัง เพื่อก่อให้เกิดผลผลิตอันได้แก่สินค้าและบริการ ในกรณีการผลิตสินค้าปฏิบัติการหลักก็คือการเปลี่ยนสภาพของปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ตามที่ลูกค้าต้องการเพื่อให้การผลิตสินค้าสามารถดำเนินการไปได้โดยราบรื่นด้วยปฏิบัติการหลาย ๆ ด้าน ด้วยเหตุนี้ องค์การผลิตจำเป็นต้องแบ่งหน้าที่ในการทำงานออกเป็นแต่ละด้าน เพื่อให้สามารถวางแผนควบคุมและบริหารได้ อาจแบ่งออกเป็นรูปของการจัดการองค์การ โดยแบ่งแยกเป็นสัดส่วนออกจากกัน ซึ่งลักษณะบางอย่างของการแบ่งหน้าที่ ที่เป็นลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. ความซ้ำซ้อนระหว่างหน้าที่แต่ละอย่าง ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ในการทำงานในแบบใด จะมียานในบางส่วนที่มีความซ้ำซ้อนกันอยู่บ้าง และอาจแยกออกจากกันระหว่างสองหน้าที่ได้ไม่เด่นชัดนัก งานส่วนนี้เป็นส่วนที่ควรจะให้ความสนใจและควบคุม
2. การจัดการงานในหน้าที่ต่าง ๆ นั้นล้วนแต่อาศัยหลักการและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เหมือนกัน โดยปกติแล้วกระบวนการต่าง ๆ จะประกอบด้วยการวางแผน การจัดการองค์การ การควบคุม
3. การที่จะประสานงานระหว่างหน้าที่ต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างราบรื่นนั้น จำเป็นจะต้องมีระบบการติดต่อสื่อสารระหว่างหน้าที่ต่าง ๆ
4. งานในแต่ละหน้าที่อาจสามารถแบ่งย่อยเป็นงานส่วนที่เล็กลงไปตามลำดับได้ เช่น งานโรงงานอาจแบ่งเป็นงานย่อย ส่วนหนึ่งคืองานบำรุงรักษา ซึ่งอาจแบ่งย่อยลงไปเป็นงานวางแผนบำรุงรักษา เป็นต้น

ส่วนผสมทางการตลาด(Marketing Mix-4P's)

กลยุทธ์เกี่ยวกับคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ (Product Attributes) หรือ องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ หรือคุณสมบัติผลิตภัณฑ์ 5 ระดับ เป็นการพิจารณาถึงคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์เพื่อกำหนดคุณสมบัติที่มีลักษณะที่ดีและแปลกใหม่ของผลิตภัณฑ์ที่สามารถสนองความต้องการ และสร้างความพอใจให้กับลูกค้าได้

1. ผลิตภัณฑ์หลัก หมายถึง ประโยชน์พื้นฐานสำหรับผลิตภัณฑ์ลูกค้าจะได้รับจากการซื้อสินค้าโดยตรง
2. รูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์ หมายถึง ลักษณะทางกายภาพที่ผู้บริโภคสามารถสัมผัสได้และรับรู้ได้ กล่าวคือ

2.1 คุณภาพ เป็นการวัดคุณภาพทางด้านการงานประโยชน์และความคงทนของผลิตภัณฑ์

2.2 รูปร่างลักษณะ เป็นรูปร่างลักษณะทางกายภาพที่สามารถมองเห็นได้

2.3 การบรรจุหีบห่อ หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องในการออกแบบและการผลิตสิ่งบรรจุ

2.4 รูปแบบเป็นลักษณะผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยและน่ามอง และให้ความรู้สึกดีกับผู้ใช้ ชื่อตราสินค้า หมายถึง ชื่อ Name คำ Word สัญลักษณ์ Symbol การออกแบบ Design หรือส่วนประสมสิ่งดังกล่าวเพื่อระบุถึง สินค้าและบริการของผู้ขาย

2.5 รูปลักษณะอื่น ๆ เป็นลักษณะทางกายภาพอื่น ๆ ที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง 5 เช่น รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส

3. ผลิตภัณฑ์ควบ หมายถึง ผลประโยชน์หรือบริการเพิ่มเติมที่จะจัดให้ลูกค้า

4. ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง คือ สิ่งที่ลูกค้าคาดว่าจะได้รับการซื้อและการใช้ผลิตภัณฑ์ ลูกค้าหวังความปลอดภัย ความหรูหรา ความมีระดับ

5. ศักยภาพผลิตภัณฑ์ มีลักษณะริเริ่มที่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ กลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ กระบวนการมี 8 ขั้นตอน

1. การสร้างความคิด เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นการพิจารณาความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ ซึ่งเป็นความคิดที่มองเห็นช่องทางที่จะขายผลิตภัณฑ์นั้นในขั้นนี้จึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้นหาแหล่งความคิด และวิธีการในการค้นหาความคิด

2. การกลั่นกรองและการประเมินความคิด เป็นการพิจารณาว่า ความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เราสร้างขึ้นแล้วนำมากลั่นกรองประเมินว่าความคิดใหม่นี้นำมาวิเคราะห์และพัฒนาขั้นต่อไป

3. การพัฒนาและทดสอบแนวความคิด เป็นการพยายามในการพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ แล้วนำความคิดไปทดสอบกับกลุ่มผู้บริโภคเพื่อดูความรู้สึก และการยอมรับความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ถ้าความคิดเป็นไปได้ก็พัฒนาไปขั้นต่อไป

4. การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาด เป็นการพัฒนาเครื่องมือการตลาด (4P'S) เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดเป้าหมายประกอบด้วย 5 ส่วน คือ

4.1 กำหนดลักษณะและพฤติกรรมของตลาดเป้าหมาย

4.2 การพัฒนากลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์

4.3 การพัฒนากลยุทธ์ด้านราคา

4.4 การพัฒนากลยุทธ์ด้านการจัดจำหน่าย

4.6 การพัฒนากลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาด

5. การวิเคราะห์ทางธุรกิจ เป็นการพิจารณาว่าความคิดด้านผลิตภัณฑ์ใหม่จะมีการเป็นไปได้เพียงใดด้านธุรกิจ งานในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย การคาดคะเนความต้องการซื้อของตลาด ต้นทุน และกำไรที่จะเกิดจากผลิตภัณฑ์ถ้าความคิดนั้นเป็นไปได้ก็จะนำไปสู่ขั้นตอนต่อไป

6. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นการเปลี่ยนความคิดที่ผ่านการวิเคราะห์แล้ว ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปร่างขึ้นมา ประกอบด้วย การพัฒนาด้านรูปลักษณะผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาหน้าที่การทำงานของผลิตภัณฑ์

7. การทดสอบตลาด เป็นการนำผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาแล้วไปทดสอบการยอมรับของลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย โดยใช้โปรแกรมการตลาดที่ได้กำหนดขึ้น ในขั้นนี้จะทำให้ทราบข้อบกพร่องที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง

8. การดำเนินธุรกิจ เป็นการนำผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาดตามแผนการตลาดที่กำหนดไว้ ขั้นนี้ถือว่าเป็นขั้นแนะนำผลิตภัณฑ์ใหม่ซึ่งเป็นขั้นแรกของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ ในการดำเนินการ ด้านการเงิน การจัดการด้านการตลาด การจัดการพัฒนา ด้านทรัพยากรมนุษย์ โดยใช้กระบวนการ ที่เป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีแนวทางที่จะ ทำให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะเอื้ออำนวยต่อการบรรลุ วัตถุประสงค์ด้วยความพยายามของกลุ่มบุคคลในชุมชน

ข้อมูลทั่วไปของอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

อำเภอพนัสนิคมตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดชลบุรี ห่างจากตัวจังหวัดไปทาง ตะวันออกประมาณ 22 กิโลเมตรตามเส้นทางถนนสุขประยูร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่การ ปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอแปลงยาวและอำเภอบ้านโพธิ์ (จังหวัดฉะเชิงเทรา)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเกาะจันทร์

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบ่อทองและอำเภอบ้านบึง

ทิศตะวันตก จรดอำเภอบ้านบึง

พนัสนิคมเป็นเมืองโบราณซึ่งเคยรุ่งเรืองเมื่อสมัยประมาณ 1,000 ปีมาแล้ว หรือสมัยที่ ขอมยังเรืองอำนาจอยู่ในอาณาจักรสุพรรณภูมิ จากหลักฐานต่าง ๆ น่าเชื่อถือว่าเมืองที่รุ่งเรือง ดังกล่าวชื่อ "เมืองพระรถ"

พนัสนิคมตั้งขึ้นเป็นเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2440 ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ ทรงปฏิรูปการปกครองส่วน

ภูมิภาคและจัดระเบียบการปกครองใหม่เป็นมณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน จึงโปรดเกล้าฯ ให้เมืองพนัสนิคม เมืองบางละมุง และเมืองบางปลาสร้อยรวมกัน และเมืองพนัสนิคมจึงเป็นอำเภอของชลบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2447 ตั้งแต่นั้นมา

โดยอาณาเขตอำเภอพนัสนิคมเดิมนั้นต่อมาได้แยกออกไปเป็นอำเภอใหม่ในจังหวัดชลบุรี ดังนี้

ตำบลคลองพลู เดิมขึ้นอยู่กับอำเภอพนัสนิคม ก่อนที่จะโอนมาขึ้นกับอำเภอบ้านบึงเมื่อ พ.ศ. 2418 และได้ยกฐานะเป็นอำเภอหนองใหญ่ในเวลาต่อมา

ตำบลบ่อทอง เดิมขึ้นอยู่กับอำเภอพนัสนิคม โดยต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอบ่อทอง เมื่อ พ.ศ. 2528

ตำบลเกาะจันทร์ และตำบลท่าบุญมี เดิมขึ้นอยู่กับอำเภอพนัสนิคม โดยต่อมาได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเกาะจันทร์ เมื่อ พ.ศ. 2550

กล่าวคืออำเภอพนัสนิคมแต่เดิมมีฐานะเป็นเมืองพนัสนิคม จนถึง พ.ศ. 2447 ได้รวมเมืองพนัสนิคม เมืองบางละมุง และเมืองปลาสร้อย เป็นจังหวัดชลบุรีในปัจจุบัน

การปกครองส่วนภูมิภาค

อำเภอพนัสนิคมแบ่งออกเป็น 20 ตำบล แต่ละตำบลแบ่งย่อยออกเป็นหมู่บ้านรวม 185 หมู่บ้าน ได้แก่

1. ตำบลพนัสนิคม (Phanat Nikhom)
2. ตำบลหน้าพระธาตุ (Na Phra That)
3. ตำบลวัดหลวง (Wat Luang)
4. ตำบลบ้านเช็ด (Ban Soet)
5. ตำบลนาเร็ก (Na Roek)
6. ตำบลหมอนนาง (Mon Nang)
7. ตำบลสระสี่เหลี่ยม (Sa Si Liam)
8. ตำบลวัดโบสถ์ (Sa Si Liam)
9. ตำบลกุฎไฉ่ (Kut Ngong)
10. ตำบลหัวถนน (Hua Thanon)
11. ตำบลท่าข้าม (Tha Kham)
12. ตำบลหนองปรือ (Nong Prue)
13. ตำบลหนองขยาด (Nong Khayat)
14. ตำบลทุ่งขวาง (Thung Khwang)

15. ตำบลหนองเหียง (Nong Hiang)
16. ตำบลนาวังหิน (Na Wang Hin)
17. ตำบลบ้านช้าง (Ban Chang)
18. ตำบลโคกเพลาะ (Khok Phlo)
19. ตำบลไร่หลักทอง (Rai Lak Thong)
20. ตำบลนามะตูม (Na Matum)

เครื่องจักสานพนัสนิคม

ในอดีต ราษฎรในอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จะประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และการจักสานไม้ไผ่เริ่มจากการทำไว้ใช้ในครัวเรือน ต่อมาราษฎรในหมู่ 3 และหมู่ 7 ตำบลไร่หลักทอง ได้เห็นถึงความสำคัญของงานจักสานไม้ไผ่ที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่กลุ่ม ได้จัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2534 จึงได้รวมกลุ่มกันผลิต ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ ออกจำหน่ายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ของใช้ในบ้าน กระบุง กระจาด ลอบ ไซ และของที่ระลึกต่าง ๆ โดยได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ จากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ การออกร้านตามงานต่าง ๆ จึงทำให้เป็นที่รู้จักกันโดยแพร่หลายทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

งานจักสานเป็นสิ่งที่มีชื่อเสียงของชาวตำบลพนัสนิคม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีมานานกว่าร้อยปี เครื่องจักสานพนัสนิคมเกิดขึ้นมาพร้อมกับการตั้งชุมชนในสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้ที่นำเข้ามาเป็นชาวลาวที่อพยพเข้ามาสวามิภักดิ์ กับไทย งานจักสานของชาวพนัสนิคมเป็นงานที่ประณีต สวยงาม และเกิดเป็นโครงการส่งเสริมฝีมือการจักสานด้วยไม้ไผ่ตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรขึ้น โดยเปิดสอนรุ่นแรกเมื่อปี พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะทรงพิจารณาจากสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และวัสดุในแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก กิจกรรมการฝึกอบรมศิลปาชีพในภาคต่าง ๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาคเหนือ ส่งเสริมให้ฝึกอบรมการเย็บปักถักร้อย การทอผ้า ทั้งผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผ้าจก การทำเครื่องประดับเงินและทอง ตามแบบศิลปะของชาวไทยภูเขา เป็นต้น

ภาคอีสาน ส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมการทอผ้าไหมมัดหมี่ เพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะไว้มิให้สูญหายแต่ให้ปรับปรุงวิธีการทอ การย้อมสี การตกแต่งสำเร็จให้ได้มาตรฐาน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกต้นหม่อนและเลี้ยงไหมอีกด้วย

ภาคกลาง ส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมการทำดอกไม้ประดิษฐ์ การทำเครื่องจักสานด้วย หวาย ไม้ไผ่ และป่านสรนารายณ์ การทอผ้าฝ้าย การปั้นตุ๊กตาชาววัง การตัดเย็บเสื้อผ้า การถนอมอาหาร เป็นต้น

ภาคใต้ ส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมการทอผ้า การจักสานด้วยหวาย ไม้ไผ่ ย่านลิเภา การทอเสื่อกระจูด การเย็บปักถักร้อย การทำถมเงินถมทอง เป็นต้น

นอกจากการส่งเสริมการผลิตสินค้าหัตถกรรมของภาคราชการและหน่วยงานอื่นแล้ว มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ นับเป็นกำลังสำคัญต่อการสนับสนุนด้านการผลิต และการอนุรักษ์ศิลปาชีพพื้นบ้านของไทย โดยนับตั้งแต่ได้มีการก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ซึ่งมีจุดเริ่มต้น จากการที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยี่ยมราษฎรตามชนบท ทรงพบว่า ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวนาชาวไร่ต้องทำงานหนัก และต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ศัตรูพืชระบาด เป็นต้น ทำให้ชาวนาชาวไร่ มีฐานะยากจน การนำสิ่งของไปแลกแก่ราษฎร ผู้ประสบภัยก็ เป็นเพียงการบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภว่า เป็นการช่วยเหลือที่ไม่ยั่งยืน ควรจะหาวิธีอื่นที่ช่วยให้ราษฎรพึ่งตนเองได้ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชปณิธานในการส่งเสริมและฟื้นฟูการผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านทั่วทุกภาค เพื่อให้ราษฎรของพระองค์ มีรายได้เสริมจากอาชีพเกษตรอันเป็นอาชีพหลัก แล้วยังสามารถอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านแต่โบราณ อันเป็นสมบัติล้ำค่าของประเทศไทยให้คงอยู่ต่อไปด้วย จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ขึ้น และมีการดำเนินงานอย่างมีระบบจนกระทั่งทำให้งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งในอดีตทำกันอยู่เฉพาะใต้ถุนบ้านสำหรับใช้ภายในครัวเรือน ให้กลับมาเป็นงานฝีมือ ออกสู่ตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ จนเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางศิลปหัตถกรรมและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีชื่อเสียงในเรื่องการจักสานไม้ไผ่มาเนิ่นนาน การจักสานที่ทำขึ้นมากในสมัยก่อนมักเป็นการจักสานเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน โดยใช้เวลาที่เหลือจากการทำไร่นา แต่มาปัจจุบันเรื่องราวของการจักสานเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปเป็นเพื่อยังชีพ เหมือนดังเช่นงานหัตถกรรมอื่น ๆ ทั่วไปนั่นเอง และเครื่องจักสานพนัสนิคมก็ได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญ ทำรายได้ให้กับเกษตรกรชาวพนัสนิคม จนกลายมาเป็นอาชีพหลักอย่างหนึ่งในปัจจุบัน

งานหัตถกรรมจักสานพนัสนิคมแต่เดิมมักอยู่ในรูปแบบของกระจาดและฝาชี ซึ่งมีความแปลกตาทั้งรูปร่างและลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง มีการเก็บชอบอย่างประณีตแลดู

สวยงาม ปัจจุบันเรายังคงเห็นรูปแบบดั้งเดิมนี้อยู่บ้าง รวมทั้งรูปแบบของเครื่องจักสานเพื่อประโยชน์ใช้สอยอื่น ๆ ก็ยังคงมีวางขายอยู่ทั่วไป

สรุปได้ว่า งานหัตถกรรมเครื่องจักสานอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งการจักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่เป็นการทำขึ้นเพื่อใช้กันในครอบครัวได้ การทำจักสานส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องใช้ในบ้าน ได้แก่ กระบุง กระจาด กระติบ กระโล่ กระซอน ฯลฯ ต่อมาได้พัฒนารูปแบบการสานให้มีความแปลกใหม่และมีมูลค่ามากขึ้น โดยการนำเครื่องใช้ในบ้านมาสานหุ้มซึ่งทำให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ตลาดต้องการมาก การสานหุ้มเครื่องใช้เซรามิกอย่างขวดหรือแจกันที่ทำด้วยเซรามิกอยู่แล้ว ให้ดูสวยงามด้วยสันตอกบาง ๆ แจกัน เพื่อให้เกิดความสวยงาม แปลกใหม่ เพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ การสานเครื่องใช้เครื่องประดับและการพัฒนาเครื่องใช้ในบ้านโดยการออกแบบใหม่ แต่ยังคงรูปเดิมรวมความประณีต และความสวยงามเข้าด้วยกัน ทำให้มีผู้ซื้อหาไปใช้ในชีวิตประจำวันของสังคมชั้นสูงได้ เช่น กระเป๋ากีฬา ตะกร้าของสุภาพสตรี ตะกร้าไม้ปัก (ลายไฟ) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์เครื่องจักสาน โดยการแพร่ความรู้ในการผลิตงานประดิษฐ์เหล่านี้ไว้เป็นที่รู้จักกันทั่วไป และตอนนี้เครื่องจักสานของที่นี่ก็เป็นที่รู้จักกัน ทางโทรทัศน์ วิทยุ วารสาร อินเทอร์เน็ต และการออกร้านตามงานต่าง ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ความเป็นมาของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ในภาวะวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ได้ส่งผลกระทบต่อทุกคนชั้นในสังคม ทำให้ประชาชนมีความยากลำบากในการครองชีพ มีปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา อันเป็นการซ้ำเติมต่อชนบทที่อ่อนแออยู่เดิมให้เลวร้ายยิ่งขึ้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้ดำเนินการปรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน และคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้คณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กนภ.) รับผิดชอบดำเนินการวางแผน เพื่อบรรเทาผลกระทบด้านคนและสังคม ซึ่งจากมติการประชุมคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กนภ.) ครั้งที่ 1/ 2541 เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2541 เห็นชอบกรอบโครงสร้างแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท ดังนี้ (กระทรวงมหาดไทย, 2541 อ้างถึงใน ชาดิชาย วรพิพัฒน์, 2548)

1. เห็นชอบในกรอบแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท เพื่อใช้เป็นกรอบสำหรับประสานการดำเนินงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรต่างประเทศ ในการระดมความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจจากระดับฐานราก

2. ให้นำหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทสนับสนุนการจัดการเศรษฐกิจชุมชนเร่งรัดดำเนินการนโยบายเรื่องต่าง ๆ ให้เป็นรูปธรรมโดยเร็ว ได้แก่ แผนแม่บทการเงินการคลังเพื่อสังคม แผนแม่บทการคลังท้องถิ่นและการบริหารงบประมาณ การใช้สื่อเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจโดยให้ฝ่ายเลขานุการเป็นแกนหลักในการประสานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. ให้มีการปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาในภูมิภาคและท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแนวทางการบริหารจัดการแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมในชนบท โดยเฉพาะการปรับบทบาทของคณะกรรมการพัฒนาอำเภอ ให้เป็นแกนหลักในการประสานกิจกรรมงบประมาณ และการมีส่วนร่วมของพหุภาคี โดยให้คณะกรรมการประสานการวางแผนพัฒนาจังหวัดที่แต่งตั้งขึ้นรับผิดชอบ

4. ให้แต่งตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งภายใต้ กนภ. เพื่อกำหนดแผนปฏิบัติการและกำกับกำกับการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท และการปรับระบบการบริหารงานพัฒนาที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และรัฐธรรมนูญที่ต้องระดมความร่วมมือจากภาคีการพัฒนาทุกระดับ โดย พณฯ นายกรัฐมนตรี ในฐานะประธาน กนภ. ได้มีคำสั่ง กนภ. ที่ 5/ 2541 ลงวันที่ 16 เมษายน 2541 แต่งตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท มีหน้าที่กำหนดโครงสร้างแนวทางการดำเนินงาน เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท ประสานหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคีสหประชาชาติ ตลอดจนการช่วยเหลือด้านการเงิน และรูปแบบต่าง ๆ ทั้งจากภายใน และภายนอกประเทศ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท

1. วัตถุประสงค์ เพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าจากความเดือดร้อนของการว่างงาน เพื่อใช้วิกฤติให้เป็นโอกาสในการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในชนบทให้แข็งแกร่ง และเพื่อระดมทุนทางสังคมในการสร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนและเป็นรากฐานของสังคม รวมทั้งเป็นที่พึ่งให้กับทุกภาคส่วนในระยะยาว

2. มาตรการ แบ่งออกเป็น 2 ระยะ

2.1 ระยะสั้น (ปี 2541-2541) เร่งการสร้างงานในชนบทโดยใช้ทรัพยากรภาครัฐทั้งจากส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่น เพื่อให้เกิดจากการจ้างงานมากขึ้นโดยให้มีการใช้แรงงานในโครงการก่อสร้างของรัฐในสัดส่วนที่มากขึ้น และริเริ่มกิจกรรมในการบรรเทาปัญหาการว่างงานในท้องถิ่นในช่วงฤดูแล้ง เป็นต้น

2.2 ระยะยาว (ปี 2542-2544) สร้างความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจชนบทโดยเน้นเศรษฐกิจพอเพียง (Contented Economy) ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้

เป็นทางเลือกใหม่ของสังคมไทย โดยการพัฒนาการเกษตร เพื่อการเลี้ยงชีพและที่ผลิตเพื่อการค้า การพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน และการบริการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการเดินทาง

3. การสนับสนุนการดำเนินงานในระดับนโยบาย ได้แก่ การเร่งพัฒนาขีดความสามารถของประชาชน ใช้นโยบายทางการเงินการคลังเพื่อสนับสนุนให้ธุรกิจเอกชน ภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามามีบทบาทและร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชนบทตามแผนแม่บทการเงินการคลังเพื่อสังคมและส่งเสริมสื่อในการสร้างความเข้าใจในกระแสการพัฒนา

4. การบริหารแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท แบ่งออกเป็น 2 ระยะ

4.1 ระยะสั้น (2541–2542) เพื่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยเฉพาะด้านการว่างงานและภัยแล้งที่กำลังทวีความรุนแรงได้ทันทั่วทั้งภาคใต้ที่ทรัพยากรที่จำกัดในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน จึงเห็นควรกำหนดขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

4.1.1 กำหนดพื้นที่เป้าหมาย เป็นอำเภอที่มีจำนวนคนว่างงานมากและมีปัญหาแล้ว รวมทั้งมีต้นทุนและศักยภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับดีพอใช้ จำนวน 252 อำเภอ

4.1.2 สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยคิดวางแผน เสนอและทำโครงการด้วยตนเอง

4.1.3 ระดมทรัพยากรจากทุกฝ่ายเพื่อสนับสนุนการพัฒนภายใต้อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล งบโครงการพัฒนาตำบล กองทุนพัฒนาชนบท งบของ 8 กระทรวงหลัก กองทุนไทยช่วยไทย เงินกู้จากธนาคารโลก เพื่อการลงทุนทางสังคม

4.1.4 การติดตามผลประเมินผล ให้มีการวางระบบติดตามประเมินผล โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เพื่อสร้างกระบวนการบริหารจัดการที่โปร่งใสและสามารถติดตามได้

4.2 ระยะยาว (ปี 2542–2544) เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจชนบทโดยใช้แนวทางการบริหารและการดำเนินการตามแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบทในพื้นที่เป้าหมายระยะสั้น มาขยายผลการดำเนินงานในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

5. องค์ประกอบของความสำเร็จ ในการปฏิบัติตามกรอบโครงสร้างแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบทจะประสบความสำเร็จได้ ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

5.1 การดำเนินกิจกรรมการจัดการเศรษฐกิจพอเพียง ต้องเริ่มจากชุมชนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพก่อน เนื่องจากต้องเป็นริเริ่มจากชุมชนเอง โดยภาคีการพัฒนาต่าง ๆ เป็นเพียงผู้กระตุ้นและสนับสนุนเท่านั้น

5.2 ต้องมีการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและภาคธุรกิจเอกชนที่ีการทำงานร่วมกับชุมชนในลักษณะของการเป็นหุ้นส่วน (Corporate Good Governance) เพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจในระดับชุมชนให้มีความเข้มแข็งเชิงธุรกิจและการจัดการ

5.3 การดำเนินงานต้องมีการประสานงานและงบประมาณจากหลายฝ่าย จึงควรมีการกำกับในระดับนโยบายที่ชัดเจน เช่น ควรมีรัฐมนตรีดูแลเรื่องนี้โดยตรง

5.4 มีการส่งเสริมเวทีประชาคมระดับอำเภอ เพื่อเป็นแกนหลักในการประสานงานในทุกภาคส่วน ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนในการพัฒนา

5.5 ต้องมีการระดมทรัพยากร ทั้งจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ลงสู่พื้นที่เป้าหมาย โดยใช้แผนความต้องการของชุมชนเป็นกลไกในการประสานงาน

จากนโยบายรัฐบาล เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท ประกอบกับแนวคิด “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และแนวคิดของปัญญาชนไทย เช่น ศ. นพ.ประเวศ วะสี นายสุเมธ ตันติเวชกุล นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม นายโสภณ สุภาพงษ์ แนวคิดจากชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น นายวิบูลย์ เข้มเจริญ นายผาย สร้อยสระกลาง นายเคียง คงแก้ว นายอัมพร ค้างปาน นายหุบ ยอดแก้ว นายตรีวุฒิ พาระพัฒน์ นายประยงค์ รัตนรักษ์ ตลอดจนจากประสบการณ์การประชุมทางวิชาการของหน่วยงานที่รับผิดชอบและสถาบันการศึกษาทั่วทุกภาคของประเทศ (กระทรวงมหาดไทย, 2541, หน้า 67) กระทรวงมหาดไทยจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามนโยบายแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ดังสาระสำคัญเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ หลักการและวิธีการสำคัญ ดังที่จะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองตามนโยบายกระทรวงมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย ได้น้อมนำกระแสพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 ในเรื่อง เศรษฐกิจแบบพอเพียง มาเป็นแนวทางในการดำเนินงานกำหนดยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์ คือ (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาดิชา ยวพิพัฒน์, 2548)

ประการที่หนึ่ง ยึดครอบครัวเป็นหลัก การแก้ไขปัญาเศรษฐกิจของประเทศจะต้องเริ่มที่ชุมชนในชนบทหรือภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของประเทศ อันเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมหภาค จุดสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ ยึดชุมชนเป็นหลัก ประชาชนมีความสามัคคีร่วมมือกัน ช่วยเหลือกัน หวังพึ่งตนเอง และมุ่งสร้างความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งเป็นเสมือนทุนทางสังคม

โดยเริ่มจากการส่งเสริมการพัฒนาพื้นฐาน คือ การเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งภาครัฐและภาคเอกชน ต้องเข้าไปให้การช่วยเหลือสนับสนุนจัดหาสระน้ำในแปลงไร่-นาของเกษตรกร และทำแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ เป็นแหล่งน้ำสำรองสำหรับเติมน้ำในแหล่งน้ำในแปลงไร่-นา ขณะเดียวกันก็เป็นมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาก็แล้งในช่วงฤดูแล้งด้วย การดำเนินงานดังกล่าวจะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก

ประการที่สอง ยึดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ การรวมกลุ่มของประชาชน ต้องใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือเป็นปัจจัยที่จะเชื่อมสามัคคีของสมาชิก เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่สมาชิกเห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องใกล้ตัว เช่น การรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายเพื่อการผลิตกลุ่มเพื่อระดมทุน กลุ่มเพื่อการแปรรูปผลผลิต กลุ่มเพื่อการตลาด และกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

การรวมกลุ่มจะต้องมุ่งไปที่กองทุนชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนกู้ยืมของชุมชนในการประกอบอาชีพ ดำรงชีวิตและสวัสดิการแก่ชุมชน และนำทุนไปสู่การแปรรูปผลผลิต (กลุ่มอาชีพ) ในขณะเดียวกันก็ต้องมีร้านค้าชุมชน (สหกรณ์) เพื่อทำหน้าที่เป็นการรวมกันซื้อ รวมกันขายทั้งเครื่องอุปโภค บริโภค และปัจจัยการผลิต (ตามทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 2 และ 3)

ประการที่สาม ยึดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายประชาชนในชนบทได้มีการรวมกลุ่มมานานแล้ว ซึ่งมีทั้งประสบปัญหาและประสบผลสำเร็จก็มีการพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ก็มีอยู่มากมายแต่กลุ่มเหล่านั้นกระจายกันอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ขาดการเชื่อมโยง ดังนั้นหากจะสร้างความเข้มแข็งแก่กลุ่มชาวบ้าน จะต้องส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มชาวบ้านนั้น โดยจะต้องสำรวจว่า มีกลุ่มชาวบ้านอยู่ที่ไหนบ้าง ทำอะไรกันอยู่และมีความสามารถในการบริหารงานเป็นอย่างไร ในขณะเดียวกันก็ต้องรู้ว่ากลุ่มชาวบ้านนั้นมีปัญหา มีข้อจำกัดมีอุปสรรค ในการดำเนินกิจกรรมของเขาในเรื่องอะไรบ้าง และจัดทำผังองค์กรเครือข่าย (Mapping) เพื่อให้ภาครัฐสามารถเข้าทำการสนับสนุนได้ตรงกับความต้องการอันจะทำให้เกิดการพัฒนาศรษฐกิจพื้นฐานและพึ่งตนเองของชุมชนได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ภาคราชการต้องเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนและส่งเสริม นอกจากนั้นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งและปราชญ์ชาวบ้านเหล่านั้นยังเป็นแบบอย่างที่ทำให้ชาวบ้านหรือกลุ่มอื่น ๆ ได้ไปศึกษาเรียนรู้กระบวนการพัฒนาที่ประสบผลสำเร็จเป็นเสมือนเวทีเรียนรู้หรือมหาวิทยาลัยชาวบ้าน

ประการที่สี่ ยึดการส่งเสริมการตลาดชุมชน ปัญหาพื้นฐานของภาคเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน คือ “ตลาด” ซึ่งเมื่อชาวบ้านทำการผลิตเพื่อการเกษตรหรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ แล้วไม่สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่คุ้มทุน แนวคิดในการแก้ปัญหาดังกล่าวคือ การจัดให้มีตลาดนัดชุมชนหรือลานค้าชุมชนในทุกอำเภอ เพื่อให้เกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพนำผลผลิต

ออกจำหน่าย ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีตลาด ที่ขายผลผลิตได้ในราคาที่เป็นธรรม และประชาชนในเมืองเองก็ซื้อผลผลิตได้ในราคาถูก ในขณะที่ด้วยกันเกษตรกรและกลุ่มอาชีพก็สามารถใช้ลานค้าชุมชนเป็นเวทีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการผลิต ซึ่งจะเป็นการช่วยเหลือให้มีการพัฒนา คุณภาพของผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ของตนให้ดียิ่งขึ้น และยังเป็นสถานที่ที่จะให้ภาคธุรกิจได้เข้ามาคัดเลือกซื้อ ส่งซื้อผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่จะนำไปจำหน่ายในเมืองหรือต่างประเทศต่อไปได้

ประการที่ห้า ยึดการจัดเวทีชาวบ้านเป็นหลักแบบคิดทำเอง จัดให้มีการประชุมประชาคมเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนระดับอำเภอในทุกอำเภอ เพื่อให้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรึกษาหารือแก้ไขปัญหาของชุมชนเองตามแผนจัดทำโครงการ และการแสวงหางบประมาณในลักษณะแบบคิด (ใหม่) ทำเองระหว่างเพื่อนด้วยกัน โดยมีผู้แทนจากส่วนราชการ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ คอยเสริมความช่วยเหลือให้เป็นเวทีประชาคมอำเภอ

จากกลยุทธ์ทั้ง 5 ประการดังกล่าว ได้กำหนดให้มีแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม 9 ประการคือ

ประการที่หนึ่ง การเกษตรผสมผสาน (ทฤษฎีใหม่) และการเกษตรยั่งยืน เป็นกิจกรรมเบื้องต้นที่มุ่งให้ชาวบ้านยากจน ผู้มีที่ดินขนาดเล็ก (โดยเฉลี่ยประมาณ 15 ไร่) โดยให้ชาวบ้านรู้จักการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองได้ ตามแนวทางทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 โดยภาครัฐจะต้องเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนให้เกษตรกรมีการจัดแปลงไร่-นา ให้เหมาะสม จัดให้มีสระน้ำในแปลงไร่ นา และมีการบริหารที่ดินให้เกิดประโยชน์ประสิทธิภาพและประหยัดที่สุด โดยกำหนดวิธีการดำเนินงานคือ 1. สร้างความเข้าใจแก่เกษตรกรรายครัวเรือน โดยเฉพาะผู้ยังไม่มีความรู้ ประสบการณ์ ได้มีโอกาสดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จและขอความร่วมมือหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อธิบายขั้นตอนการทำเกษตรผสมผสาน หลักการหมุนเวียน ใช้ทรัพยากรในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2. สำรวจครอบครัวยุทธการที่มีที่ดินขนาดเล็ก และพร้อมเข้าร่วมโครงการ เพื่อให้การสนับสนุนต่อไป 3. ประสานขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน เพื่อสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายของเกษตรกร และ 4. จัดระบบการใช้น้ำอย่างเป็นธรรม และส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรในการจัดการดูแลรักษาแหล่งน้ำ (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาดิชยวรพิพัฒน์, 2548)

ประการที่สอง การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน มุ่งพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กให้ชุมชนมีแหล่งน้ำพอเพียงสำหรับการอุปโภค บริโภค และเพื่อการเกษตร โดยกำหนดวิธีการดำเนินงาน คือ 1. ส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวพระราชดำริทฤษฎี

ใหม่ ให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำโดยขุดสระเป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 2. สนับสนุนให้เกษตรกรเลี้ยงปลาในไร่ นา หรือสวนของตนเอง 3. ให้เกษตรกรมีที่เก็บน้ำฝนบริโภคตลอดปี 4. จัดให้มีองค์กรชุมชนกลุ่มผู้ใช้น้ำเข้ามาร่วมดูแลรักษาและบริหารจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กของชุมชน 5. จัดตั้งองค์กรระดับอำเภอ วางระบบการพัฒนา และบำรุงรักษาแหล่งน้ำ และ 6. ประสานความร่วมมือภาครัฐ เอกชน ปรับปรุงซ่อมแซมแหล่งน้ำ (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพิพัฒน์, 2548)

ประการที่สาม กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและจัดเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน ส่งเสริมให้ประชาชนประหยัดและออมเงินในรูปกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในชุมชน สามารถระดมเงินทุนเพื่อใช้ในการผลิต การพัฒนาอาชีพของประชาชนในชุมชนและพัฒนาเป็นองค์กรการเงินชุมชนต่อไป โดยมีมุ่งให้ชุมชนช่วยเหลือสมาชิกชุมชนด้วยตนเอง และมีวิธีการดำเนินงานคือ 1. จัดให้มีการระดมเงินทุนจัดตั้งกองทุน หรือกลุ่มออมทรัพย์ของคนในชุมชน กรณีชุมชนยังไม่มีกองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์ โดยชี้แจงทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ การระดมทุนการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ 2. ในกรณีที่มีกองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์อยู่แล้ว ควรสนับสนุนให้มีการเพิ่มทุน เพื่อให้ชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนมากขึ้น 3. จัดให้มีการฝึกอบรมด้านการบริหาร จัดการ การจัดทำบัญชีการควบคุมตรวจสอบการเงิน เป็นต้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและสร้างความเข้มแข็งให้กองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน และ 4. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายกองทุน หรือกลุ่มออมทรัพย์ และเชื่อมโยงไปสู่สถาบันการเงิน กองทุนพัฒนาชนบท เพื่อสนับสนุนการดำเนินการของกองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพิพัฒน์, 2548)

ประการที่สี่ การพัฒนากลุ่มอาชีพ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพึ่งตนเองและการเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านควบคู่กันไปโดยการสร้างมูลค่าของการผลิต ด้วยการส่งเสริมให้มีการแปรรูปผลผลิต และผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน ตำบล หรือพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพที่ไม่อยู่บนพื้นฐานของศักยภาพของท้องถิ่น เช่น แรงงาน ทรัพยากร ทุน และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาคราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนจะเข้าไปช่วยเหลือ สนับสนุนด้วยการพัฒนาทักษะฝีมือรูปแบบคุณภาพ และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มอาชีพ และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มอาชีพกับเครือข่ายร้านค้าชุมชน ลานค้าชุมชน และกับภาคธุรกิจ ที่ต้องการผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ โดยมีวิธีการดำเนินงานคือ 1. สำรวจข้อมูลกลุ่มอาชีพผลผลิต ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของการผลิต การบริหารจัดการของกลุ่ม 2. จัดหาตลาดได้แก่ผลิตภัณฑ์ของชุมชน 3. ปรับปรุงทักษะและคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากชุมชน 4. สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการจ้างงานให้มากขึ้น 5. เสนอข้อมูลกลุ่มอาชีพให้ภาคธุรกิจพิจารณา

กำหนดผลผลิตและคุณภาพที่ต้องการ 6. ประสานกลุ่มอาชีพให้พบกับภาคธุรกิจ เพื่อทำความตกลงธุรกิจร่วมกัน 7. ประสานภาคอุตสาหกรรมให้กระจายการผลิตไปสู่ชนบท และ 8. สนับสนุนการพัฒนาทักษะ ฝีมือ แหล่งทุน วัตถุดิบ การจัดการ (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาดิชา ยรรพวัฒน์, 2548)

ประการที่ห้า การทำผังเครือข่ายขององค์กรชุมชน เป็นกิจกรรมที่จะสร้างระบบข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนทั่วประเทศ เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชนและภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องสามารถทราบถึงศักยภาพขององค์กรชุมชนแต่ละองค์กร ชุมชนแต่ละชุมชน ซึ่งจะช่วยให้สามารถเข้าไปให้การสนับสนุนช่วยเหลือ หรือติดต่อกับองค์กรชุมชนได้ตามความเหมาะสม โดยมีวิธีการดำเนินงาน คือ 1. สำรวจข้อมูลองค์กรชุมชนทุกประเภท เป็นต้น 2. นำข้อมูลจากการสำรวจมาวิเคราะห์ห่องค์กรชุมชนความเข้มแข็ง ศักยภาพ ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดของ องค์กรชุมชน 3. จัดทำผังเครือข่ายขององค์กรชุมชน เชื่อมโยงในลักษณะแผนที่ข้อมูล GIS ทั้งองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งและที่มีปัญหา 4. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาครัฐ เอกชน NGO ภาคธุรกิจ เข้ามามีส่วนสนับสนุนช่วยเหลือชุมชน โดยใช้ข้อมูลผังเครือข่าย องค์กรชุมชน และ 5. การจัดทำผังเครือข่าย องค์กรชุมชน ควรมีข้อมูลผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ หรือปราชญ์ ชาวบ้านและส่งเสริมให้ผู้นำชุมชน หรือปราชญ์ชาวบ้านเข้าสู่เวทีประชาคมในระดับอำเภอ จังหวัด เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์เผยแพร่ความรู้แก่ชุมชนอื่น ๆ (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาดิชา ยรรพวัฒน์, 2548)

ประการที่หก การจัดลานค้าชุมชนและตลาดนัดชุมชน เป็นกิจกรรมที่เพิ่ม/ สร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้านโดยจัดเป็นตลาดที่ให้ชาวบ้านได้นำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ในชุมชนมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน และเป็นตลาดที่ขายผลผลิตของชุมชนชนบทให้แก่ชุมชนเมืองในราคาถูก ตลอดจนเป็นจุดที่ให้ภาคธุรกิจได้มาเลือกชมสินค้าที่ผลิตได้ในชุมชนเพื่อนำไปสู่การติดต่อซื้อขายกันต่อไป ขณะเดียวกันก็เป็นเวทีการเรียนรู้ของชาวบ้านที่จะได้แลกเปลี่ยนแนวทางการผลิตรูปแบบ และพัฒนาคุณภาพเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนทางด้านวิชาการ ทักษะ ประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการผลิตต่อไป โดยมีวิธีการดำเนินงาน คือ 1. สนับสนุนให้องค์กรชุมชน เช่น อบต. กลุ่มอาชีพกลุ่มออมทรัพย์ฯ จัดลานค้าชุมชนของตนเอง 2. สถานที่จัดลานค้าชุมชน ควรอยู่ในทำเลที่เหมาะสม สะดวกต่อการเดินทางและใกล้ชุมชน 3. กำหนดจัดสัปดาห์ละครั้ง นัดหมายวันเวลาที่เหมาะสม ประชาสัมพันธ์ให้ทราบทั่วถึงกันทั้งผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย ผู้บริโภค 4. ผลิตภัณฑ์สินค้าที่นำมาจำหน่ายจะต้องเป็นสินค้าที่ผลิตได้ในชุมชน 5. การจัดลานค้า ควรจัดแบ่งพื้นที่ อย่างเป็นธรรมทั่วถึง โดยจัดหมวดหมู่สินค้า 6. ควรจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ในพื้นที่บริเวณเดียวกัน ในด้านต่าง ๆ เช่น การเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การเมือง การปกครอง เป็นต้น และ 7. ระยะแรกหน่วย

ราชการ ควรสนับสนุน กระตุ้นให้ชุมชน มีความเข้าใจและความพร้อมในการดำเนินการตามค้าชุมชน (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพิพัฒน์, 2548)

ประการที่เจ็ด การพัฒนาเครือข่ายร้านค้าชุมชน เป็นกิจกรรมที่มุ่งขยายธุรกิจของ ชุมชน และลดรายจ่ายให้กับชาวบ้าน โดยการรณรงค์ในด้านจิตสำนึกการพึ่งตนเอง และให้ชาวบ้านนำผลผลิตของตนมา ซื่อ-ขาย แลกเปลี่ยนกันเองในชุมชนและกับเครือข่ายร้านค้าชุมชน สำหรับสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน แต่หากต้องซื้อจากภาคธุรกิจ ก็ควรซื้อได้ในราคาถูก โดยการรวมกันซื้อจากบริษัทผู้ผลิตโดยตรง และแสวงหาความรู้ทางธุรกิจจากภาคธุรกิจที่ติดต่อค้าขายด้วย เป็นการดำเนินงานตามแนวทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 และขั้นที่ 3

ร้านค้าชุมชน คือ ร้านที่จัดตั้งโดยชุมชน หรือกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) กรมการค้าภายใน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) หรือที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเอง เป็นต้น โดยมีวิธีการดำเนินงาน คือ 1. สำรวจร้านค้าชุมชนในหมู่บ้าน ตำบล พิจารณาผลการดำเนินการ และการบริหารจัดการ และสนับสนุนให้ชุมชนรวมตัวจัดตั้งร้านค้าชุมชน 2. สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายร้านค้าชุมชน รวมทั้งส่งเสริมขยายเครือข่ายร้านค้าชุมชน 3. ประสานความร่วมมือด้านข้อมูลสินค้า ระบบบริหาร การขายขนส่ง การตลาดกับส่วนราชการ สหกรณ์ บริษัทผู้ผลิต 4. ส่งเสริมร้านค้าชุมชนจำหน่ายผลผลิต สินค้าที่ชุมชนผลิตได้เองทดแทนสินค้าภาคธุรกิจ และ 5. ที่สำคัญ สร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านระหว่างกลุ่มอำเภอ จังหวัดให้เกิดขึ้นโดยใช้การซื้อขายเป็นเครื่องมือ (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพิพัฒน์, 2548)

ประการที่แปด ประชาคมอำเภอ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นเวทีให้ประชาชนในชุมชน (อำเภอ) เข้าร่วมกันคิด ร่วมกันรับผิดชอบ ร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นเวทีของชุมชน เป็นเวทีของชุมชน ภาคเอกชน NGO จะมีบทบาทสำคัญภาคราชการจะถอยมายู่ห่าง ๆ ทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ผลักดัน ให้เกิดเวทีประชาคมอำเภอของชุมชน โดยมีวิธีดำเนินงานคือ 1. จัดเวทีประชาคม ระดับตำบล โดยมีเครือข่ายองค์กรชุมชน ทุกหน่วยงานในพื้นที่ องค์กรเอกชน NGO ภาคธุรกิจ ตัวแทนธนาคาร ร่วมกันประชุมปรึกษาหารือ กำหนด 1.1 วิฤติหรือปัญหา 1.2 กำหนดเป้าหมายการแก้ปัญหา 1.3 กำหนดแผนปฏิบัติเป็นรูปธรรม 1.4 กำหนดองค์กรหรือผู้รับผิดชอบ 2. ให้ประชาชนประชุมปรึกษาหารือกัน คิดเอง วิเคราะห์แก้ปัญหาด้วยตนเอง กำหนดปัญหา จัดลำดับความสำคัญเสนอแผน และแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง ส่วนราชการมีหน้าที่เพียงการให้ข้อมูล 3. ให้ประชาคมอำเภอร่วมกันแลกเปลี่ยน จัดทำแผนพัฒนาอำเภอ และแผนแก้วิกฤติปัญหาต่าง ๆ และ 4. นำแนวคิดหรือผลที่ได้รับจากเวทีประชาคม มากำหนดเป็นแผนหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาของตำบลอำเภอ และจังหวัด (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพิพัฒน์, 2548)

ประการที่เก้า จัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร จัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร เป็นศูนย์ให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรทุกด้าน เช่น ด้านความรู้การประกอบอาชีพ การผลิต การแปรรูปผลผลิตการเกษตรแนะนำและสนับสนุนพันธุ์ แหล่งเงินทุน ตลอดจนการออกใบอนุญาตเกี่ยวกับการเกษตร เช่น การเคลื่อนย้ายสัตว์ การจับสัตว์น้ำ เป็นต้น โดยกำหนด วิธีการดำเนินการ คือ 1. อำเภอจัดให้มีศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร ประกอบด้วย หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรทุกหน่วยราชการ 2. กำหนดสถานที่ตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ ในพื้นที่ที่เกษตรกรไปติดต่อได้สะดวก เช่น ที่ว่าการอำเภอ หรือสำนักงานเกษตรอำเภอ เป็นต้น 3. ควรให้มีเจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมาประจำศูนย์ และจัดห้องอบรมความรู้ด้านการเกษตรควรเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารให้บริการแก่เกษตรกรและเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความรู้ พบปะพูดคุยของเกษตรกรและประชาชนทั่วไปที่สนใจการเกษตร (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชาดิชา ยวพิพัฒน์, 2548)

จากมาตรการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกระทรวงมหาดไทยทั้ง 9 มาตรการดังกล่าวข้างต้น กระทรวงมหาดไทยได้มอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนรับผิดชอบดำเนินการ 5 มาตรการ ได้แก่

1. กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ฯ (ทุนในชุมชน)
2. การพัฒนากลุ่มอาชีพ
3. เครือข่ายองค์กรชุมชน
4. การจัดลานค้าชุมชน และตลาดนัดชุมชน
5. การพัฒนาเครือข่ายร้านค้าชุมชน

ดังรายละเอียดที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยวิธีการพัฒนาชุมชน จากกระแสการพัฒนาเพื่อความทันสมัย ทำให้วิถีชีวิตของคนในชนบทเปลี่ยนแปลงไป จากวิถีชีวิตพอกินพออยู่มาสู่การแสวงหารายได้เพื่อใช้จ่ายใช้สอยบำรุงบำเรอความสะดวกสบาย มีการกู้หนี้ยืมสินมาลงทุนขยายการผลิต ซื้อปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ รถไถนา เพื่อเพิ่มผลผลิต ทุกอย่างต้องซื้อหาด้วยเงิน ทำให้สภาพเศรษฐกิจที่เคยพึ่งตนเอง กลายเป็นเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพิงคนอื่น ทำให้เราขาดอิสระในการตัดสินใจต้องตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบผู้ที่มิอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่า ดังนั้น เพื่อให้ตกอยู่ภายใต้เศรษฐกิจแบบพึ่งพิงคนอื่นอีกต่อไป เราจึงต้องสร้างเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองขึ้นในชุมชนให้เป็นเศรษฐกิจของชุมชนโดยชุมชน และเพื่อชุมชน โดยนำข้อเสียเปรียบที่มีอยู่ เช่น สินค้า ราคาแพง น้ำมันราคาแพง ปัจฉัยในการผลิต เช่น ปุ๋ย พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์มีราคาแพง ให้เป็นโอกาสที่เราจะผลิตข้าวของขึ้นใช้เอง ทำปุ๋ยใช้เอง ถนอมบำรุงรักษาพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ใช้จ่าย

อย่างชาญฉลาด ประหยัด อดออม และสร้างธุรกิจของชุมชน โดยมีคนในชุมชนเป็นเจ้าของ ผู้ประกอบการ เพื่อหารายได้เข้าสู่ชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในชนบทให้ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม ฯลฯ เพื่อให้ประชาชนช่วยตนเองและพึ่งตนเองได้ โดยวิธีการพัฒนาชุมชน ซึ่งวิธีการพัฒนาชุมชนของนักพัฒนา (พัฒนาการ) มิใช่การไปบอก ไปสั่งให้ชาวบ้านทำตามที่นักพัฒนาต้องการแต่เป็นการไปกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักในปัญหา ให้ชาวบ้านคิด ตัดสินใจวางแผนและลงมือดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนด้วยตัวของชาวบ้านเอง

ดังนั้น เมื่อชุมชนมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ แล้วใช้วิธีการพัฒนาชุมชนเข้าแก้ไขปัญหา จึงเรียกว่า “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยวิธีการพัฒนาชุมชน” โดยมีเป้าหมาย วิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้ (กรมพัฒนาชุมชน, 2541 ก. อ้างถึงใน ชชาติชาย วรพัฒน์, 2548)

1. เป้าหมาย มี 3 ระดับ คือ

1.1 ระดับพื้นฐาน คือ การพัฒนาให้ชุมชน “พออยู่ พอกิน” หมายถึง มีการผลิตให้เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือก็นำไปขาย มีรายได้พอจุนเจือครอบครัว

1.2 ระดับปานกลาง คือ การพัฒนาให้ชุมชน “อยู่ดี กินดี” หมายถึง มีการผลิตให้เกินพอ เพื่อนำผลผลิตส่วนเกินไปขายเป็นการเพิ่มรายได้ ครัวเรือนผ่านเกณฑ์ จปฐ. เป็นส่วนใหญ่ มีรายได้ไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. และมีเงินออม

1.3 ระดับก้าวหน้า คือ การพัฒนาให้ชุมชน “มั่งมี ศรีสุข” หมายถึง มีการดำเนินธุรกิจ โดยผู้ประกอบการในระดับครอบครัว กลุ่ม และชุมชนที่มีความสามารถในการบริการจัดการ ทำให้มีผลกำไรสูงตอบแทนเฉลี่ยคืนสมาชิกในชุมชน และเป็นสวัสดิการแก่ชุมชน ครัวเรือนผ่านเกณฑ์ จปฐ. ทุกข้อ และมีทรัพย์สินมากกว่าหนี้สิน

2. วิธีการพัฒนาชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

วิธีการพัฒนาชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.1 การใช้พื้นที่ คือ หมู่บ้านหรือชุมชน เป็นหน่วยงานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพราะชุมชนมีทรัพยากรในการผลิต และผลิตผลต่าง ๆ มากมายที่จะปรับปรุง

2.2 การพัฒนากลุ่ม/ องค์กรชุมชนและเครือข่าย ให้เป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน นับตั้งแต่การผลิต การบริโภค การแปรรูป การตลาด การบริหารจัดการการบริหารทุนของชุมชน ซึ่งมีความสำคัญในการผลักดันกิจกรรมต่าง ๆ ไปสู่เป้าหมายที่ได้วางไว้

2.3 การพัฒนากองทุนชุมชนทุกรูปแบบ เพื่อสนับสนุนปัจจัยการผลิตการตลาด การแปรรูป การจัดการ และด้านอื่น ที่มีความจำเป็นและต้องการความช่วยเหลือได้แก่กลุ่ม ออมทรัพย์ เพื่อการผลิต กองทุนสินเชื่อเพื่อการพัฒนาชนบท

2.4 การพัฒนาด้านการตลาดชุมชน ให้เป็นศูนย์รวมของผลิตภัณฑ์ ความต้องการและเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการประสานการตลาดจากภายนอกได้แก่ ศูนย์สถิติการตลาด ตลาดค้าชุมชน ตลาดนัดชุมชน เป็นต้น

2.5 การพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจชุมชนในด้านการจัดการ การพัฒนาชุมชน การพัฒนาระบบตลาด การพัฒนาระบบการผลิตและแปรรูปและการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน

2.6 การพัฒนาระบบการทำงานพหุภาคี ประสานหน่วยงานภายในและภายนอกชุมชน ภาครัฐการไปสนับสนุนกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่สามารถช่วยเหลือ กลุ่มองค์กรชุมชน

2.7 การพัฒนาระบบข้อมูล การรายงาน การติดตามผลโครงการเศรษฐกิจชุมชน เพื่อจะได้ทราบเป้าหมาย แผนงาน ผลงาน และการปรับปรุงแก้ไขการบริหารงาน

3. แนวทางการดำเนินงาน ในการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ในความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชนทั้ง 5 มาตรการดังกล่าว กรมการพัฒนาชุมชนมีโครงการหรือกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชนหลายกิจกรรมที่สามารถตอบสนอง หรือสอดคล้องรองรับได้โดยตรง อาทิ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์สถิติการตลาด ยุ้งฉาง ธนาคารข้าว กลุ่มอาชีพครัวเรือน/ หมู่บ้าน กข. กจ. ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งในการดำเนินงานโครงการ/ กิจกรรมที่ได้มุ่งเน้นในด้านกิจกรรมของเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2541 ข. อ้างถึงใน ชาดิชาย วรพิพัฒน์, 2548)

มุ่งส่งเสริมในด้านทุน

มุ่งส่งเสริมในด้านการผลิต

มุ่งส่งเสริมในด้านการตลาด

มุ่งส่งเสริมในด้านการบริหาร/จัดการ

3.1 การพัฒนาเงินทุน กรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเงินทุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2541 ข. อ้างถึงใน ชาดิชาย วรพิพัฒน์, 2548)

3.1.1 วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีทุนในการประกอบอาชีพ โดยเน้นการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ฯ กิจกรรมเครือข่าย กลุ่มอาชีพ และครัวเรือนยากจน

3.1.2 กลยุทธ์

3.1.2.1 จัดทำข้อมูลแหล่งเงินที่สามารถสนับสนุนในการประกอบอาชีพแก่กลุ่มกิจกรรม

3.1.2.2 ระดมเงินออมของประชาชน โดยการรณรงค์จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ให้ครบทุกตำบล

3.1.2.3 รณรงค์การเพิ่มเงินออมและสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

3.1.2.4 สนับสนุนเงินทุนแก่กลุ่มกิจกรรมและชุมชน เพื่อพัฒนาอาชีพและ/หรือเพื่อขยายการดำเนินงานในเชิงธุรกิจ ทั้งจากแหล่งทุนภายในและภายนอก

3.1.2.5 เพิ่มพูนประสิทธิภาพการบริหารจัดการของกลุ่มกิจกรรมด้านเงินทุน

3.1.2.6 แก้ไขกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เป็นอุปสรรคต่อการระดมและพัฒนาเงินทุน

3.1.2.7 จัดทำสื่อ คู่มือ/แนวทาง และหลักสูตรการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาเงินทุน

3.1.2.8 จัดตั้งและพัฒนาชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตทุกระดับให้เข้มแข็ง

3.2 แนวทางการพัฒนา

3.2.1 จัดทำข้อมูลแหล่งเงินที่สามารถสนับสนุนทุนในการประกอบอาชีพแก่กลุ่มต่าง ๆ

3.2.1.1 จัดทำเอกสารแหล่งทุนภายใน

3.2.1.2 จัดทำเอกสารแหล่งทุนภายนอกที่สนับสนุนแก่กลุ่มอาชีพและกลุ่มออมทรัพย์ฯ ซึ่งเอกสารดังกล่าว ควรระบุข้อมูลให้ละเอียดที่สุด และมีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

3.2.1.3 ประสานแหล่งทุนให้กลับกลุ่ม/องค์กร

3.3 การพัฒนาเงินทุน ประกอบด้วย

3.3.1 ระดมเงินออม

3.3.2 สนับสนุนจากภายนอก

3.3.3 ทบทวนแนวทางการดำเนินงานทุนของกลุ่มและทุนอื่น ๆ ผ่านกรม

3.3.4 เพิ่มประสิทธิภาพจัดการเอกสารทางการเงิน

4. กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

4.1 รณรงค์จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ สำหรับตำบลที่ยังไม่มีกลุ่มฯ

4.2 รณรงค์การเพิ่มเงินออมและสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ สำหรับตำบลที่มีกลุ่มฯแล้ว

4.3 ประชุม/สัมมนากลุ่มอาชีพเพื่อให้ความรู้เรื่องทุนในการดำเนินงานกลุ่ม

4.4 พัฒนากลุ่มให้เป็นที่ยึดถือของสมาชิก และสถาบันการเงิน เช่น

- 4.4.1 มีการจัดทำบัญชีเป็นปัจจุบัน และสามารถตรวจสอบได้
- 4.4.2 สมาชิกกลุ่ม ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของกลุ่ม
- 4.5 จัดให้มีการตรวจสอบบัญชีและรับรองความถูกต้องระหว่างกลุ่มหรือจากเจ้าหน้าที่บัญชี

4.6 ดำเนินการเชื่อมโยงกับสถาบันภายนอก เช่น

- 4.6.1 เชื่อมโยงกับธนาคารด้านการเงิน
- 4.6.2 เชื่อมโยงธุรกิจเอกชนด้านการตลาด

4.7 ประชุม/ สัมมนา กลุ่ม ให้ความรู้ในเรื่องแหล่งทุนทั้งภายในและภายนอกที่สามารถให้กู้ยืมเพื่อเป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพของกลุ่ม ทั้งนี้ อาจจะใช้ตัวแทนของแหล่งทุนมาชี้แจงรายละเอียดและวิธีการกู้ยืม ของแหล่งทุนนั้นด้วย

4.8 ประชุม/ สัมมนา กลุ่ม ทบทวนแนวทางการดำเนินงานทุนของกลุ่มและทุนอื่น ที่ส่งเสริมและสนับสนุนผ่านกรมฯ

4.9 จัดตั้งกองทุนพัฒนาสตรี ระดับหมู่บ้าน/ ตำบล/ อำเภอ/ จังหวัด/ ส่วนกลาง

4.10 แก้ไขกฎระเบียบ ข้อบังคับ ที่เป็นอุปสรรคต่อการระดมทุน

4.11 จัดหาแหล่งเงินทุนภายนอกมาสนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม

4.12 สัมมนาหรือฝึกอบรมทบทวนการดำเนินงาน

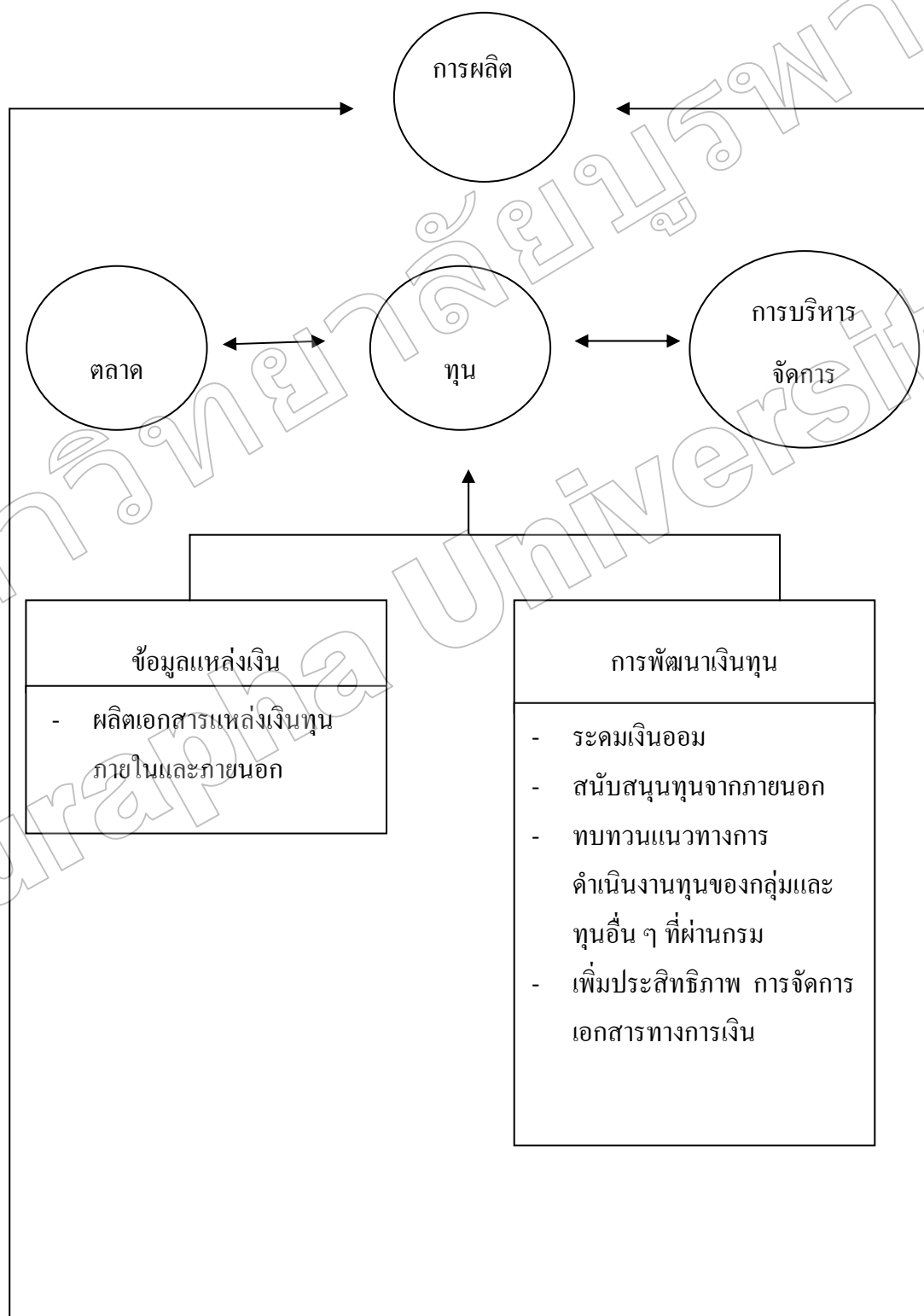
4.12.1 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

4.12.2 กลุ่มอาชีพ

4.12.3 โครงการแก้ไขปัญหาคอขวดความยากจน (กข. คจ.)

5. เครื่องชี้วัด ภายในปี 2542 กลุ่มกิจกรรมมีทุนดำเนินการเพิ่มขึ้นจากเดิมก่อนเริ่มโครงการอย่างน้อย ร้อยละ 20

จากรายละเอียดข้างต้น จะเห็นได้ว่า แนวทางพัฒนาเงินทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจะต้องสัมพันธ์กับตลาด และการบริหาร/จัดการ ขณะเดียวกัน หากตลาด การผลิต การบริหาร/จัดการมีประสิทธิภาพทุนก็มีจำนวนเพิ่มขึ้น ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 1 แนวทางพัฒนาเงินทุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในงานพัฒนาชุมชน
การพัฒนาการผลิต ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนในชนบทสามารถพัฒนาคุณภาพการผลิตและการ
เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้ได้คุณภาพ และมาตรฐาน ทั้งด้านวัตถุดิบ การแปรรูป และการบรรจุ
ภัณฑ์

2. กลยุทธ์

2.1 ปรับปรุงคุณภาพและเพิ่มปริมาณการผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของ
ตลาด

2.2 พัฒนารูปแบบและการบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่ม
ที่ทำธุรกิจอยู่แล้ว ให้ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลผลิตทั้งปริมาณและคุณภาพตรงกับ
ความต้องการของตลาด

2.3 ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการผลิต โดยการสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีการ
ผลิตมาใช้ในการผลิต

2.4 จัดทำเอกสารข้อมูลเผยแพร่ด้านแหล่งทุน การพัฒนาการผลิต เผยแพร่ สนับสนุน
แก่กลุ่มอาชีพ ผู้ประกอบการ

2.5 สนับสนุนข่าวสารการผลิตเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการ
พัฒนาการผลิต

3. แนวทางการพัฒนา

3.1 พัฒนาการผลิต ดำเนินการดังนี้

3.1.1 ปรับปรุงคุณภาพของผลผลิตให้เป็นที่ต้องการของตลาด

3.1.2 เพิ่มปริมาณการผลิตให้ได้ตรงตามความต้องการของตลาด

3.1.3 บรรจุภัณฑ์ เน้นรูปแบบที่ชวนให้ผู้บริโภคซื้อ พกพาได้สะดวก ปลอดภัย
และสวยงาม

3.1.4 แปรรูป เน้นผลผลิตที่ไม่สามารถเก็บไว้นานในลักษณะที่เป็นของสด

3.1.5 ออกแบบผลิตภัณฑ์เน้นรูปแบบที่เป็นความต้องการของตลาด

3.2 กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

3.2.1 สนับสนุนให้กลุ่มสำรวจความต้องการของตลาดเพื่อจะได้ปรับโครงสร้างของกลุ่ม

3.2.2 ฝึกอบรม/ สัมมนา/ ศึกษาดูงานในเรื่องการปรับปรุงคุณภาพผลผลิต

3.2.3 ฝึกอบรม/ สัมมนา/ ในเรื่องการผลิตตามความต้องการของตลาด

3.2.4 ประสานหน่วยงานที่มีความรู้เกี่ยวกับการบรรจุภัณฑ์ เช่น สถาบันราชภัฏ เป็นต้น ออกแบบการบรรจุภัณฑ์ของสินค้าที่กลุ่มผลิต

3.2.5 ประสานวิทยากรจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความรู้ในการแปรรูปผลผลิต

3.2.6 ประสานวิทยากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วิทยากรจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์

3.2.7 จัดทำเอกสารเผยแพร่ข่าวสารด้านแหล่งเงินทุน/รายละเอียดขั้นตอนเกี่ยวกับการใช้เงินทุนของแต่ละแหล่ง ให้ผู้ประกอบการทราบเป็นประจำ

3.3 พัฒนาเทคโนโลยีการผลิต ดำเนินการดังนี้

3.3.1 พัฒนาเครื่องมือการผลิต โดยการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มที่ทำธุรกิจอยู่แล้วให้ใช้เครื่องมือการผลิตใหม่ ๆ เพื่อให้มีการผลิตทั้งปริมาณและคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด

3.3.2 ใช้เทคโนโลยีการผลิต โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีการผลิตจากภายนอกเข้ามาใช้ในการผลิต

กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

3.3.2.1 จัดให้มีการฝึกอบรม/ สัมมนา โดยเชิญวิทยากรจากทางราชการและบริษัทเสนอแนะการผลิตโดยใช้เทคโนโลยี

3.3.2.2 ประสานกับหน่วยงานด้านเทคโนโลยี เช่น สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ฯลฯ ให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้มีคุณภาพการผลิตดีขึ้น

4. ข่าวสารการผลิต ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

4.1 แลกเปลี่ยนประสบการณ์

4.2 ศึกษาดูงาน

4.3 เรียนรู้ภายในกลุ่ม

4.4 สนับสนุนจากภายนอก

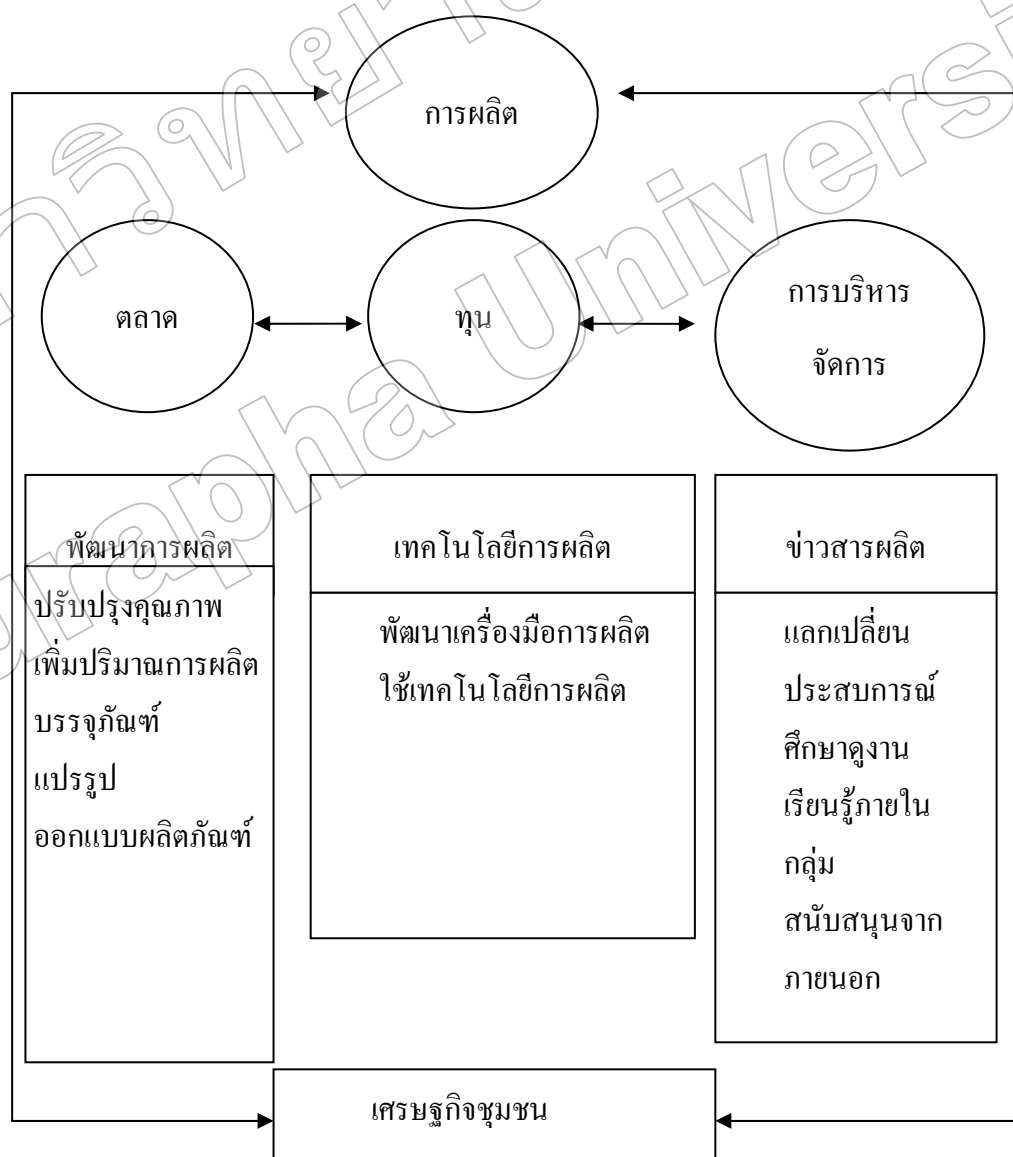
4.5 กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

4.5.1 จัดให้มีการพบปะกันระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในด้านการดำเนินงาน

4.5.2 จัดให้มีการศึกษาดูงานการผลิตในอาชีพเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นบริษัทหรือทางราชการก็ได้

4.5.3 จัดหาข้อมูลแหล่งเงินทุนภายนอกเพื่อสนับสนุนการผลิต

5. เครื่องชี้วัดผลผลิตมีเครื่องหมายรับรองคุณภาพจะเห็นได้ว่า การผลิต จะต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความสัมพันธ์กันได้โดยตรง เช่น ทุน ตลาด การบริหาร/จัดการ หมายความว่า การดำเนินการผลิตจะมีประสิทธิภาพได้จะต้องมีทุนที่เพียงพอ มีตลาดรับซื้อผลผลิตที่แน่นอน มีการบริหาร/จัดการที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การผลิตที่กรมการพัฒนาชุมชนส่งเสริมและสนับสนุน มีทั้งในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่ม ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนในชนบทสามารถปรับตัวเข้ากับสถานะเศรษฐกิจในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม และมีรายได้จากการผลิต โดยการนำผลผลิตเข้าสู่ระบบตลาดดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แนวทางพัฒนาการผลิตการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในงานพัฒนาชุมชน

การพัฒนาการตลาด

1. วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนในชนบท สามารถจำหน่ายสินค้าจากชุมชนได้มากขึ้น และซื้อสินค้าได้ในราคาถูกรวมทั้งสามารถประกอบการทางด้านธุรกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. กลยุทธ์

2.1 ส่งเสริมตลาดในชุมชน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างเครือข่ายด้านการตลาดระหว่างชุมชนกับชุมชน และชุมชนกับภาคธุรกิจ

2.2 พัฒนาธุรกิจในชุมชน โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้จัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดร้านค้าชุมชน โดยการนำสินค้าจากภายนอกจำหน่ายในราคาถูกให้แก่ประชาชนในชนบท และนำผลผลิตของกลุ่มอาชีพมาจำหน่ายในศูนย์ฯ และร้านค้าชุมชน

2.3 จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน บริการข้อมูล ข่าวสาร ด้านการตลาดแก่บุคคลภายนอก

2.4 พัฒนาเชื่อมโยงธุรกิจภายนอก โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มออมทรัพย์ฯ และกลุ่มอาชีพ ได้ติดต่อกับบริษัท ห้างร้าน เพื่อเชื่อมโยงธุรกิจ

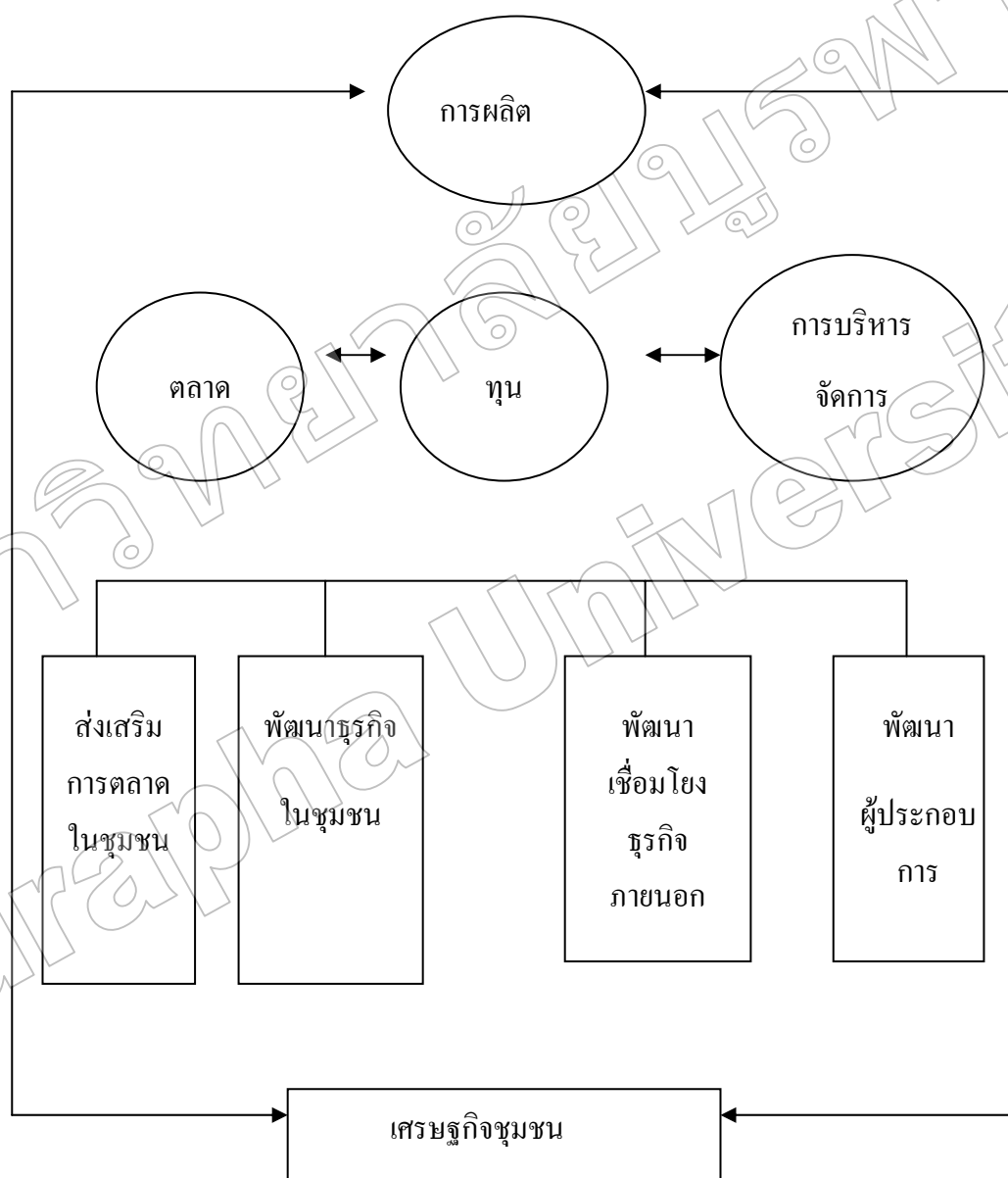
2.5 พัฒนาผู้ประกอบการ โดยการให้ความรู้ในการประกอบการ โดยเฉพาะความสัมพันธของทุน ตลาด การผลิต และการบริหาร/จัดการ

2.6 สนับสนุนสื่อ ข่าวสาร ข้อมูล แนวทางการพัฒนาตลาด

3. แนวทางการพัฒนา

3.1 ส่งเสริมตลาดในชุมชน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีตลาดซื้อขายสินค้าอุปโภค บริโภคในครัวเรือน

3.2 พัฒนาธุรกิจในชุมชน โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มออมทรัพย์ฯ จัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด โดยการนำสินค้าจากภายนอกมาจำหน่ายในราคาถูกให้แก่ประชาชนในชนบท และนำผลผลิตของกลุ่มอาชีพมาจำหน่ายในศูนย์ฯ ด้วย

ภาพที่ 3 แนวทางพัฒนาการผลิตการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในงานพัฒนาชุมชน

การพัฒนาการบริหารจัดการ มีรายละเอียดการบริหารและการจัดการ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการให้สามารถบริหาร/จัดการโครงการ/กิจกรรมของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. กลยุทธ์

2.1 พัฒนาความเป็นผู้ประกอบการให้แก่สมาชิก คณะกรรมการบริหารกลุ่มได้ทราบในเรื่องที่เกี่ยวกับทุน การผลิต ตลาด และตระหนักในบทบาทหน้าที่และสิทธิประโยชน์ของผู้ประกอบการ

2.2 พัฒนาโครงสร้าง องค์กร มุ่งพัฒนาโครงสร้างภายใน เพื่อให้มีคุณภาพในการบริหารงานของกลุ่ม/องค์กร และโครงสร้างภายนอก เพื่อให้มีความเข้มแข็งสามารถดำเนินงานธุรกิจกับกลุ่ม/องค์กรภายนอกได้

2.3 พัฒนากิจกรรม โดยการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กรมการพัฒนาชุมชนส่งเสริมและสนับสนุน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข. กจ.) ให้มีการดำเนินงานที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งทำธุรกิจชุมชน

2.4 พัฒนาทรัพยากรวัสดุ ให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกลุ่มและองค์กร เช่น การใช้วัตถุดิบที่มีประสิทธิภาพ การใช้วัสดุในสำนักงานที่มีประสิทธิภาพ

2.5 พัฒนาทรัพยากรบุคคล โดยการพัฒนาให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มมีความรู้เรื่องการบริหาร/จัดการ การผลิต ตลาด และการบริหารทุน ให้บริการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำกลุ่มไปสู่ระบบธุรกิจในอนาคตต่อไป

2.6 พัฒนาเครือข่าย มุ่งพัฒนาให้มีเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มองค์กร เพื่อสนับสนุนทุน การผลิต และการตลาด

3. แนวทางการพัฒนา

3.1. พัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ ให้แก่สมาชิก คณะกรรมการบริหารกลุ่มได้ทราบในเรื่องที่เกี่ยวกับทุน การผลิต ตลาด และตระหนักในบทบาทหน้าที่ และสิทธิประโยชน์ของผู้ประกอบการ

3.2 กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

3.2.1 ฝึกอบรม/สัมมนา/ประชุม/ชี้แจงสมาชิกคณะกรรมการบริหารกลุ่มให้มีความรู้เรื่องการประกอบการ เช่น การบริหารเงินทุน การผลิต และตลาด การใช้เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร

3.2.2 ศึกษาดูงานเพื่อศึกษาเรื่องการบริหารทุน การผลิต และตลาด

3.2.3 แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่มกิจกรรมอาชีพประเภทเดียวกันที่ประสบผลสำเร็จในการเป็นผู้ประกอบการ

3.2.4 สนับสนุนข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี สารสนเทศ เช่น ทะเบียนผู้ผลิต เอกสารประกอบการ จัดทำบัญชี เป็นต้น

3.2.5 ประสานให้เอกชน มีบทบาทในการพัฒนาผู้ประกอบการ

4. พัฒนาโครงสร้างองค์กร มุ่งพัฒนาโครงสร้างภายในเพื่อให้มีคุณภาพ ในการบริหารงาน/ องค์กร และ โครงสร้างภายนอก เพื่อให้มีความเข้มแข็งสามารถดำเนินงานธุรกิจกับกลุ่ม/ องค์กรภายนอกได้

4.1 กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

4.1.1 การสนับสนุนให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มพิจารณาปรับโครงสร้างขององค์กรทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้เหมาะสมกับโครงการ/กิจกรรมที่ดำเนินการ รวมทั้งให้อำนาจต่อการร่วมลงทุนขององค์กรเอกชน ดังนี้

4.1.1.1 สนับสนุนให้มีระบบการตรวจสอบบัญชีระหว่างกลุ่มด้วยกัน

4.1.1.2 สนับสนุนกลุ่มให้จัดทำระบบบัญชีที่เป็นระบบสากล

4.1.1.3 ปรับบทบาท หน้าที่ และสัดส่วนของคณะกรรมการให้เหมาะสมตามลักษณะประเภทของกลุ่ม

5. พัฒนากิจกรรม โดยการพัฒนาโครงการ/ กิจกรรม ทางเศรษฐกิจที่กรมฯ ส่งเสริมและสนับสนุน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ฯ กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข. คจ.) ให้มีการดำเนินงานที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งจะทำธุรกิจชุมชน

5.1 กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

5.1.1 จัดทำกิจกรรมทางการผลิต การพัฒนากระบวนการผลิต การเพิ่มผลผลิต การแปรรูปผลผลิต

5.1.2 จัดทำกิจกรรมเกี่ยวกับทุน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ เป็นต้น

5.1.3 จัดระเบียบควบคุม เช่น การให้มีระเบียบการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในหมู่บ้าน เป็นต้น

5.1.4 ศึกษาและพัฒนาอาชีพ เช่น การฝึกอบรมอาชีพประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

5.1.5 สวัสดิการชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ ที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการฌาปนกิจ เป็นต้น

6. พัฒนาทรัพยากรวัสดุ ให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกลุ่มและองค์กร เช่น การใช้วัสดุที่มีประสิทธิภาพ การใช้วัสดุในสำนักงานที่มีประสิทธิภาพ

6.1 กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

6.1.1 ฝึกอบรมผู้บริหารกลุ่ม และผู้นำท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6.1.2 ประกวดหมู่บ้านเขียวจิตดีเด่น

6.1.3 ฝึกอบรมผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ในการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยอย่างมีประสิทธิภาพ

7. พัฒนาทรัพยากรบุคคล โดยการพัฒนาให้คณะกรรมการกลุ่มมีความรู้เรื่องการบริหาร/จัดการ การผลิต ตลาด และการบริหารทุน ให้บริการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำกลุ่มไปสู่ระบบธุรกิจในอนาคตต่อไป

7.1 กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

7.1.1 ฝึกอบรมคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์

7.1.2 ฝึกอบรมคณะกรรมการบริหารกลุ่มอาชีพ

7.1.3 สัมมนาองค์กรสตรี

7.1.4 ฝึกอบรมกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

7.1.5 ฝึกอบรมการเตรียมความพร้อมขององค์กรประชาชนในการดำเนินงานตามโครงการ

8. พัฒนาเครือข่าย มุ่งพัฒนาให้มีเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรเพื่อสนับสนุน การผลิต และตลาด

8.1 กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่

8.1.1 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีเครือข่ายตามพื้นที่

8.1.1.1 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีเครือข่ายของกลุ่มออมทรัพย์ฯ ในระดับหมู่บ้าน/ตำบล

8.1.1.2 ส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มอาชีพเดียวกัน มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นชมรมในระดับจังหวัด หรือ ศพช. เขต แล้วแต่ความเหมาะสม

8.1.2 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีเครือข่ายตามกิจกรรม

8.1.2.1 จัดให้มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกลุ่ม

8.1.2.2 จัดให้มีการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มออมทรัพย์ฯ กับธนาคารในเรื่องต่าง ๆ เช่น บริหารสินเชื่อ การฝากเงิน

9. เครื่องชี้วัดครัวเรือนทุกครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมอย่างน้อยครัวเรือนละ 1 กิจกรรม สมาชิกได้รับประโยชน์จากการร่วมกิจกรรม อย่างน้อย 1 กิจกรรม ดังต่อไปนี้

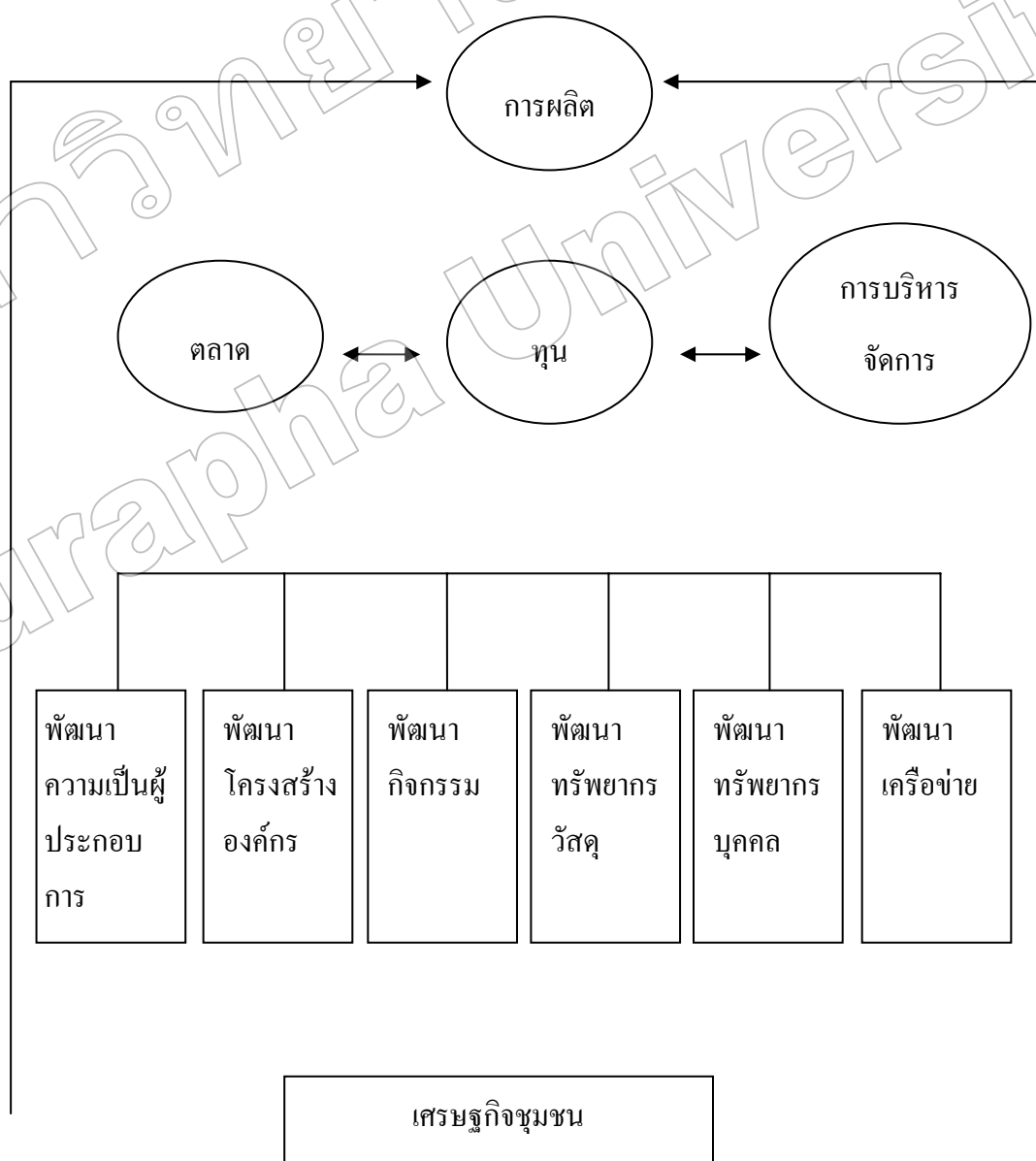
9.1 ซื้อผลผลิตจากกลุ่มในราคาถูกลงกว่าท้องตลาด

9.2 มีกำไรจากการขายผลผลิตให้กลุ่ม

9.3 ให้ได้รับผลตอบแทน เช่น เงินปันผล เงินเฉลี่ยคืนจากกลุ่ม

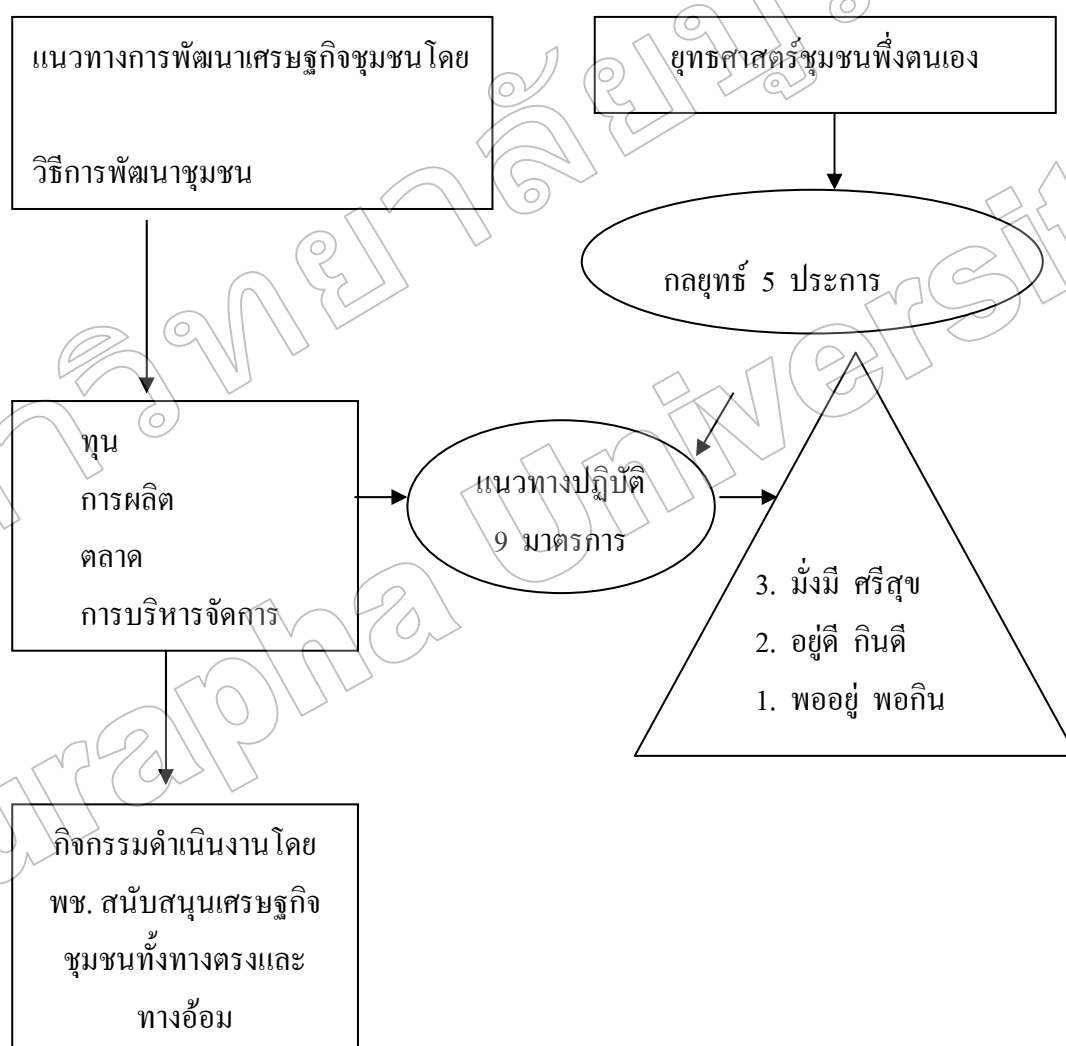
จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ประกอบด้วยทุน

การผลิต การบริหาร/จัดการ และตลาด แต่ละส่วนจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หมายถึง หากจะพัฒนาการ ผลิตจะต้องคำนึงถึงเรื่องทุน ในขณะเดียวกันจะต้องมีการบริหาร/จัดการเข้ามา เกี่ยวข้องพร้อมกับตลาดด้วย อย่างไรก็ตาม การดำเนินทุกกิจกรรมควรที่จะให้ความสำคัญกับการ บริหาร/จัดการเป็นอันดับแรก ทั้งนี้ เพราะหากการบริหาร/จัดการของกรรมการบริหารกลุ่ม หรือ ผู้ประกอบการ ดำเนินการถูกต้องตรงกับความต้องการของผู้บริโภค จะทำให้กลุ่มมีรายได้ เพิ่มขึ้น สำหรับการบริหารจัดการดังกล่าวมุ่งหวังที่จะให้กลุ่มดำเนินการได้ด้วยตนเอง ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แนวทางพัฒนาบริหาร/จัดการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในงานพัฒนาชุมชน

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามนโยบายกระทรวงมหาดไทยและแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยวิธีการพัฒนาชุมชนดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยวิธีการพัฒนาชุมชน

ในการดำเนินงานตามกลยุทธ์และมาตรการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของกระทรวงมหาดไทย จะมุ่งเน้นการใช้ “พลังชุมชน” ในการแก้ไขปัญหของ “ชุมชน” คือ การให้ “คนในชุมชน” ได้รู้ปัญหา โดยระดมความคิดและประสบการณ์ ตลอดจนใช้ทรัพยากร บุคลากรของชุมชนเป็นเครื่องมือ ดังนั้น “องค์กรชุมชน” จึงเป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินงานดังกล่าว

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกลุ่ม/องค์กรชุมชน

กลุ่มหรือองค์กรชุมชน เป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้สรุปได้ว่า องค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้านในระดับหมู่บ้านหรือเล็กกว่าหมู่บ้าน คือ ทุนสำคัญของความยั่งยืนของสังคมทั้งหมด และองค์กรดังกล่าว คือรูปแบบของการรวมตัวทางสังคมที่ทำให้เกิดอำนาจทางสังคมที่จะต้องถ่วงดุลกับอำนาจรัฐและอำนาจเงิน (อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ, 2549, หน้า 249)

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ (2549, หน้า 250-253) ได้ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบของกลุ่ม/องค์กรชุมชนที่สำคัญ มี 6 ประการ คือวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม กฎกติกาของกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม กระบวนการกลุ่มกิจกรรมของกลุ่มและกองทุนของกลุ่ม ซึ่งการชี้วัดความเข้มแข็งของกลุ่ม จึงควรพิจารณาจากกรอบดังกล่าว ดังนี้

ประการที่หนึ่ง วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม อาจวัดจากระดับขั้นของการพัฒนากลุ่มว่ามีลักษณะเป็น

1. กลุ่มสนใจ หมายถึง การมีการรวมตัวพูดคุย ถกเถียงถึงปัญหา
2. กลุ่มศึกษาเรียนรู้ หมายถึง มีความพยายามในการแสวงหาความรู้ ทั้งโดยการศึกษา ดูงาน หรือแลกเปลี่ยนกับผู้รู้ทั้งในและนอกชุมชนเพื่อแก้ปัญหา
3. กลุ่มกิจกรรม หมายถึง มีการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน

ประการที่สอง กฎกติกา กลุ่มที่เข้มแข็งจะมีการกำหนดกฎ ระเบียบ และกติกา เพื่อควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก จากการสำรวจหมู่บ้านไทยในหลายกรณี พบว่าชาวบ้านได้ร่วมกันร่างกฎหมายขึ้นไว้ใช้แทนกฎหมายของรัฐ มีการกำหนดค่าปรับ บทลงโทษต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านมักยอมรับปฏิบัติตาม โดยอาจควบคุมไปกับการใช้กฎหมายของรัฐด้วย ซึ่งการวัดความเข้มแข็งของการจัดกลุ่มจากประเด็นกติกาวัดได้จาก

1. ชุมชนมีการออกกฎ ระเบียบและกติกาเพื่อใช้บังคับกับสมาชิกในชุมชน
 2. กระบวนการออกกฎ ระเบียบและกติกา เป็นการลงมติร่วมกันของสมาชิก
 3. การปฏิบัติตามกฎระเบียบและกติกาของสมาชิก
- ประการที่สาม สมาชิก กลุ่มที่เข้มแข็งจะต้องคำนึงถึงสมาชิก ทั้งในด้านจำนวน

(ปริมาณ) และคุณภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงความเอาใจใส่ ความพร้อมเพรียงในการทำกิจกรรมร่วมกัน และความรู้หน้าที่และทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ การวัดในเรื่องนี้วัดได้จาก

1. จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม
2. ระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ระดับพูดคุย ถึงปัญหา ระดับเสนอความคิด ระดับลงมือปฏิบัติ ฯลฯ
3. ลักษณะที่หลากหลายของสมาชิก เช่น ในด้านการศึกษา ศาสนา เพศ อายุ โดยทั่วไปกลุ่มมักมีสมาชิกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่ถ้ากลุ่มใดสามารถมีสมาชิกที่มีลักษณะหลากหลายมากขึ้นได้ ย่อมแสดงถึงความเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางของกลุ่มระหว่างคนที่ต่างเพศ วัย ศาสนา ระดับการศึกษา

ประการที่สี่ กรรมการกลุ่ม กรรมการถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในการช่วยให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง การวัดในเรื่องนี้อาจจะวัดได้จาก

1. สัดส่วนจำนวนกรรมการที่มาร่วมประชุม หรือร่วมกิจกรรมต่อจำนวนกรรมการทั้งหมด ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนถึงความพร้อมเพรียงของกรรมการ
2. ความถี่ในการประชุมกรรมการความรวดเร็วในการเรียกประชุมกรรมการ เพื่อตอบสนองปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน (ในกรณีที่เกิดวิกฤติการณ์)
3. คุณภาพของการประชุมกรรมการ เช่น มีการจัดทำวาระ มีการหาข้อมูลประกอบ มีการลงมติหรือไม่ เป็นต้น
4. ความโปร่งใสของกรรมการในการจัดการเรื่องการเงิน และกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิก

ประการที่ห้า กิจกรรม กิจกรรมที่ดำเนินการโดยกลุ่มสามารถช่วยชี้ความเข้มแข็งของกลุ่มในระดับหนึ่ง โดยดูจากประเภทกิจกรรม ได้แก่

1. ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ได้แก่ การรวมกลุ่มกันเพื่อการผลิต การจำหน่าย การบริโภค (เช่น สหกรณ์ เป็นต้น) การรวมกลุ่มเพื่อการระดมทุนของชุมชน
2. ด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ได้แก่ การจัดสวัสดิการแก่คนด้อยโอกาสและคนทั่วไปในชุมชน (เช่น เด็ก คนชรา เป็นต้น) การจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พื้นบ้าน
3. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสาธารณะของชุมชน ได้แก่ การทำกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์แหล่งน้ำ ฟื้นฟูคุณภาพดินและอากาศ การดูแลและจัดการพื้นที่ใช้สอยทรัพยากรสาธารณะและสาธารณูปโภคของชุมชนร่วมกัน

ประการที่หก กองทุนของกลุ่ม ความสามารถในการระดมทุนภายในของคนในชุมชนนับเป็นเครื่องสะท้อนถึงศักยภาพ และความเข้มแข็งของกลุ่มได้เป็นอย่างดี ในประเด็นตัวชี้วัด ได้แก่

1. ขนาดของกองทุนที่ระดมจากสมาชิก
2. ประเภทของกองทุน เช่น กองทุนกสิกรรม ธนาคารข้าว ธนาคารวัว กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น
3. ความสม่ำเสมอในการออม/ฝากเข้ากองทุนของสมาชิก
4. อัตราการเติบโตของกองทุน
5. ประเภทกิจกรรมที่ใช้เงินหรือทรัพยากรจากกองทุน ไปทำเช่น สวัสดิการสมาชิก การให้กู้เพื่อลงทุนประกอบอาชีพ ฯลฯ

จึงสรุปได้ว่า องค์การชุมชนหรือองค์กรประชาชน นับเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนากระบวนการของการพัฒนา องค์การชุมชน คือ หัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป จากแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการจัดการรวมกลุ่มดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าในการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จะต้องสนับสนุนให้องค์กรกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ผนึกกำลังลักษณะพหุภาคี ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรปกครองท้องถิ่นทุกระดับ ได้มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชนบท ในลักษณะพึ่งตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

ในภาวะวิกฤติที่ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้างแรงงานในชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ กรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานหนึ่งในการพัฒนาชุมชนชนบท มีเป้าหมายที่จะมุ่งพัฒนาให้ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจชุมชนดีและสิ่งแวดล้อมยั่งยืน โดยใช้กลไกองค์กรประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ตามกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน

ความหมายของการพึ่งตนเอง

สุพัตรา สุภาพ (2545, หน้า 25) กล่าวว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง การรู้จักหารายได้ หาทรัพยากรไว้เลี้ยงตนเองได้ โดยไม่เป็นภาระแก่คนอื่น หากใครรู้จักช่วยตนเองแล้ว คนนั้นจะเป็นบุคคลที่ไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรคต่อความยากลำบาก

กัลป์ตุง และคณะ (Galtung, et. al., 1980, p. 22 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพัฒน์, 2548) การพึ่งตนเอง หมายถึง ความมีอิสระที่จะกำหนดเป้าหมายของตน และตระหนักว่าเป้าหมายนี้จะบรรลุได้ด้วยความพยายามและพลังกำลังของตนเอง รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ด้วย

กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2548, หน้า 34) ได้นิยามการพึ่งตนเองว่า หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันในการดำรงชีวิต

เจ้าคณะภาคมหานิกาย (2547, หน้า 49) กล่าวว่า การพึ่งตนเองมีความหมาย 4 ข้อ คือ

1. คนเราควรพึ่งตนเองได้ในสมัยที่สมควรจะพึ่งตนเอง
2. การพยายามใช้ความรู้ความสามารถของตนเองให้เต็มที่ ช่วยตนเองก่อนที่จะออกปากขอร้องให้คนอื่นช่วย
3. ความเป็นตัวของตัวเอง สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองในการดำรงชีวิตประจำวัน
4. มีความพากเพียรพยายามทำด้วยตนเอง เพื่อความสำเร็จในสิ่งที่ตนพึงประสงค์ โดยไม่ต้องเที่ยวบนบานศาลกล่าวขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ

แนวทางการพึ่งตนเอง

เบียร์สเตคเกอร์ และคาสทิลโล (Bierstaker, 1980, p. 235; Castillo, 1983, p. 493 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพัฒน์, 2548) กล่าวว่า ความพยายามพึ่งตนเองระดับบุคคลมีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะความพยายามพึ่งตนเองในระดับอื่น ๆ จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบุคคลมีความพยายามพึ่งตนเองในความเป็นจริงแล้วศูนย์กลางการพัฒนา คือ การปรับปรุงความเป็นอยู่และคุณภาพของคนในสังคมให้ดีขึ้นซึ่งอยู่กับการกระทำของคนและทรัพยากรในสังคมที่จะเป็นตัวกำหนดศักยภาพ (Potential) ของการพัฒนา ถ้าคนในสังคมรู้จักพึ่งตนเองแล้ว ก็จะนำไปสู่ความพยายามพึ่งตนเองในระดับอื่น ๆ ด้วย ดังนั้นความพยายามพึ่งตนเองระดับบุคคล จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้น (Precondition) ของระดับอื่น ๆ

ในทางทฤษฎีการศึกษาความพยายามพึ่งตนเอง มักจะพิจารณาถึงมิติต่าง ๆ (Various Dimensions) ประกอบเข้าด้วยกัน ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง คุณภาพเฉพาะตัว (Self - quality) มี

1. อิสระภาพ (Freedom) ในการคิด การพูด การตัดสินใจ หรือการกระทำตามความต้องการ ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคม
2. ความเสมอภาค (Equality) ในการเรียนรู้ รับรู้หรือแสวงหาสิ่งต่าง ๆ
3. ความเป็นไท (Autonomy) ของหน่วยสังคม

4. ศักดิ์ศรี (Dignity) ในการร่วมมือ ร่วมคิด หรือร่วมปฏิบัติ

5. ความก้าวหน้า (Progress) หมายความว่า โอกาสในการที่จะพัฒนาที่อยู่พอควร
ประการที่สอง มีการกระทำอย่างต่อเนื่อง หรือมีความเป็นกระบวนการ (Continuing
Action/ Process)

ประการที่สาม ระดับการพึ่งตนเอง (Level)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2514 (อ้างถึงใน ชาติชาย วรพัฒน์, 2548) กล่าวว่า การที่ชุมชน
ชนบทจะพึ่งตนเองได้ จะต้องมีการพึ่งตนเองได้ 5 ด้าน คือ (1) พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (2)
พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (3) พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (4) พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (5)
พึ่งตนเองได้ทางสังคม

กัลตุงและคณะ (Galtung, et.al., 1980, pp. 14-40 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพัฒน์, 2548)
กล่าวว่า การพึ่งตนเองเป็นรูปแบบใหม่ของความพยายามที่จะต่อสู้กับการครอบงำ เพื่อให้หลุดพ้น
จากการพึ่งพาด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง การพึ่งตนเองไม่ใช่เป็นการอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือปิดกั้น
ตนเองจากสังคมแต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม การติดต่อสัมพันธ์กัน การพึ่งพากันและกัน การ
ร่วมมืออย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มีความเป็นอิสระในการคิด การกระทำ การตัดสินใจและ
การเลือก การพึ่งตนเองเกิดได้จากการผสมผสานขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

1. ความมั่นใจในตนเอง (Self-confidence) หรือศรัทธา (Faith) ต่อค่านิยม วัฒนธรรม
และการยอมรับในความสามารถของตนเอง

2 ความพอเพียงในตนเอง (Self-sufficient) โดยสามารถจัดหาเพื่อตอบสนองความ
ต้องการขั้นพื้นฐานได้อย่างเพียงพอ

3. ความไม่กลัว (Fearlessness) และความยืนหยัด (Invulnerability) ในการต่อสู้กับ
ปัญหาและอุปสรรคภายนอกได้การพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองมี 3 ระดับ คือ ท้องถิ่น ชุมชน และภูมิภาค โดยมีการพึ่งตนเองของปัจเจก
บุคคลเป็นพื้นฐาน

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (2542, อ้างถึงใน ชาติชาย วรพัฒน์, 2548) การพึ่งตนเองทาง
เศรษฐกิจนั้น ไม่ได้หมายความว่า จะไม่พึ่งพาใคร จะไม่ติดต่อรับความช่วยเหลืออะไรจากใคร
ความจริงแล้วการจะพึ่งตนเองก็ต้องอาศัยการพึ่งพาคนอื่นเหมือนกัน โดยจะต้องหาความรู้จากคน
อื่นแล้วถ่ายทอดความรู้นั้นมาเป็นของตัวเอง และจะต้องพัฒนาความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ต่อ
ตนเองต่อไป

อกิน รพีพัฒน์ (2527, อ้างถึงใน ชาติชาย วรพัฒน์, 2548) แม้โดยสภาพความเป็นจริง
ของประชาชนมีความจำเป็นที่จะต้องดิ้นรนพึ่งตนเองเป็นเรื่องปกติวิสัยอยู่แล้ว ก็ควรจะมิทศทาง

ในการพึ่งตนเองที่เหมาะสม เพื่อจะได้นำไปสู่การพัฒนาที่สอดคล้องกัน ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน น่าจะเป็นหลักประกันได้ว่าจะเกิดการพัฒนามีผลต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตได้อย่างแท้จริง

วิธีวัด/ ศึกษาการพึ่งตนเอง

สุพรรณิ ไชยอำพร (Supannce Chaiumporn, 1986, pp. 7-23 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพัฒน์, 2548) กล่าวถึงการพึ่งตนเองในระดับบุคคลว่า มีความสำคัญมาก ทั้งนี้ เพราะความพยายามพึ่งตนเองในระดับต่าง ๆ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความพยายามพึ่งตนเอง ถ้าทุกคนในสังคมรู้จักพึ่งตนเองแล้ว ก็จะนำไปสู่ความพยายามพึ่งตนเองในระดับอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น ความพยายามพึ่งตนเองระดับบุคคลจึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้น (Precondition) ของระดับอื่น ๆ ซึ่งในการประเมินความพยายามพึ่งตนเองในระดับบุคคล ประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ

1. ความสามารถทางเศรษฐกิจ (Economic Capacity) วัดได้จาก

- 1.1 การบรรลุถึงระดับประทังชีพทางด้านอาหาร เสื้อผ้า และที่อยู่อาศัย
- 1.2 ความสมดุลระหว่างรายได้และรายจ่าย
- 1.3 การเพิ่มขึ้นของผลผลิต
- 1.4 การสร้างความสัมพันธ์ เพื่อการทำมาหากิน
- 1.5 รูปแบบการใช้ทรัพยากร

2. ความมีจิตใจในการพึ่งตนเอง (Psychologically Self-reliance Spirit) วัดได้จาก

- 2.1 ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทบที่เนื่องมาจากตนเอง
- 2.2 ความมั่นใจในตนเอง
- 2.3 ความรับผิดชอบ
- 2.4 ความคิดริเริ่มที่จะรวมกลุ่ม เพื่อความสำเร็จของงานภายใต้การทำงานร่วมกัน

3. ความสามารถทางการเมือง (Political Capacity) วัดได้จาก

- 3.1 การรับรู้ข่าวสาร
- 3.2 การมีส่วนร่วม
- 3.3 ความสามารถในการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (2542, อ้างถึงใน ชาติชาย วรพัฒน์, 2548) กล่าวว่า การวัดการพึ่งตนเองนั้น ต้องดูจากสถานะสมดุลระหว่างปัจจัยต่างๆ คือ ปัจจัยด้านความต้องการ กับปัจจัยด้านการตอบสนองความต้องการ ถ้าการตอบสนองความต้องการไม่อาจกระทำด้วยตนเองได้ ก็แสดงว่าพึ่งตนเองไม่ได้ แต่ถ้าสามารถที่จะตอบสนองความต้องการโดยการกระทำของเราเองได้ก็ถือว่าเราพึ่งตนเองได้

เย็นใจ เลาหวิช (2549, ภาคผนวก) ได้เสนอบทความเกี่ยวกับการพึ่งตนเองว่า การพัฒนาเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องประกอบด้วย

1. การรู้จักตนเอง คือ มีความรู้เกี่ยวกับตนเองในด้านความสามารถและปัญหาของตน

2. การรู้จักแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

3. การพัฒนาสิ่งที่มีอยู่เดิมมาใช้ให้เป็นประโยชน์

4. การปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น หรือมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

5. การเพิ่มขีดความสามารถให้แก่ตนเอง

ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถพึ่งตนเอง

อรรถ อัจฉา (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิถีชีวิตและกระบวนการพัฒนาผู้การพึ่งตนเองของชุมชนเชิงก่ เมื่อปี พ.ศ. 2529-2530 ผลการศึกษาพบว่า ชาวชุมชนเชิงก่มีศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยได้รับความสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ การจัดรูปแบบความสัมพันธ์แบบการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานของรัฐ เป็นกลไกอันสำคัญในการพัฒนาเพื่อไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องเคารพเชื่อมั่นในศักยภาพและภูมิปัญญาของประชาชน อันจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมซึ่งจะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเคลื่อนไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วที่คาดไว้

สุกัญญา วิบูลย์พานิช (2548, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาอัตมโนทัศน์ และการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของคนพิการ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของคนพิการเรียงตามน้ำหนัก ได้แก่ อัตมโนทัศน์ด้านความพึงพอใจและด้านร่างกาย ระดับการศึกษา การสนับสนุนทางสังคม ด้านการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และอายุ

ปราณี หมอนทองแดง (2548, บทคัดย่อ) ศึกษา เรื่อง ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสองแห่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ลักษณะของชุมชนพึ่งตนเองเกิดขึ้นได้เนื่องจากมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอก เป็นเครื่องสนับสนุนให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ปัจจัยเงื่อนไขที่กล่าวนี้ แบ่งออกเป็น ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ 1. ผู้นำชุมชนมีความรู้ ความสามารถและคุณธรรม 2. แรงจูงใจของชาวบ้านที่ต้องการเข้าร่วมโครงการ หรือองค์กรที่เสริมสร้างหลักประกันในชีวิต 3. โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรหลายอย่าง โดยเฉพาะระบบการเกษตรแบบไร่ นา สวน ผสม 4. โครงสร้างทางการเมือง คือ สถาบันชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) มีความสามัคคีเข้มแข็งและมีระบบจัดการกับความขัดแย้งภายในชุมชน 5. โครงสร้างทางสังคม คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน ความเป็นปึกแผ่นบูรณภาพ และ 6. การมีองค์กรเพื่อการช่วยเหลือตนเอง ส่วน ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภาครัฐ องค์กร

พัฒนา เอกชน ระบบตลาด (พ่อค้า) และนักการเมืองซึ่งในชุมชนพึ่งตนเองได้จะต้องรู้เท่าทัน
เลือกรับปัจจัยภายนอกที่กระทบต่อหมู่บ้านในช่วงเวลาต่างๆ กัน

สรุปได้ว่าการที่จะพึ่งตนเองได้นั้นบุคคลจะต้องมีการรับรู้และตระหนักถึงความรู้
ความสามารถ คุณสมบัติต่าง ๆ รวมทั้งจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วม การร่วมมืออย่างเสมอภาคและ
เท่าเทียมกันเพื่อนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพึ่งตนเองต่อไป ดังนั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจ
ชุมชนพึ่งตนเอง นอกจากจะมีเป้าหมายและวิธีการพัฒนาชุมชน ด้วยวิธีการและเป้าหมายเพื่อการ
พึ่งตนเองแล้ว ยังมุ่งให้เกิดความยั่งยืนด้วย ดังนั้น การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในโครงการ
และวิธีการ โครงการจึงเป็นสิ่งจำเป็นอีกด้วย

เมื่อได้ทบทวนวรรณกรรมพร้อมทั้งได้วิเคราะห์และประยุกต์ให้เข้ากับการศึกษา
เกี่ยวกับการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานอย่างยั่งยืนในอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ทำ
ให้สามารถกำหนดกรอบในการวิเคราะห์ได้ คือ การพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสาน จะทำการ
วิเคราะห์ตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมเครื่องจักสานของอำเภอนันทนิคม จังหวัด
ชลบุรี เป็นอย่างไร กระบวนการผลิต แรงงานการผลิต และวัตถุดิบ มีผลต่อการพัฒนาสินค้า
หรือไม่อย่างไร ผู้จำหน่ายสินค้ามีผลต่อการพัฒนาสินค้าหรือไม่ อย่างไร รูปแบบสินค้า และ
บรรจุภัณฑ์สินค้า มีผลต่อยอดขายหรือไม่ อย่างไร ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แพทยา แก้วพวง (2547) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของ
คณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอไชโย จังหวัด
อ่างทอง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านใน
การบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นของอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาพบว่า กรรมการ
หมู่บ้านที่มีอายุมากจะมีส่วนร่วมในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นมากกว่ากรรมการหมู่บ้านที่มีอายุ
น้อย แต่พบว่ากรรมการหมู่บ้านที่มีระดับการศึกษาสูงที่มาจากการเลือกตั้งมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่
ของรัฐ มีมาตรฐานดำรงชีพสูง เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมและมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการ
ดำเนินงานของกรรมการหมู่บ้านมาก จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นมากกว่า
กรรมการหมู่บ้านที่มีการศึกษาดำเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐน้อย
มาตรฐานการดำรงชีพต่ำเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมน้อยและมีความเข้าใจในเรื่องการดำเนินงานของ
คณะกรรมการหมู่บ้านน้อย

ขนิษฐา ศรีนนท์ (2547) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการวางแผนพัฒนา
เทศบาลนครนนทบุรี: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลนครนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

ความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนย่อยกับกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล เพื่อศึกษาว่าชุมชนย่อยซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลนครนนทบุรี ประจำปี 2544 หรือไม่ เพียงใด และเพื่อศึกษาว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลประจำปี มีปัญหาและอุปสรรคในการมี ส่วนร่วมหรือไม่ ประการใด เพื่อพิจารณาหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขการจัดทำแผนพัฒนาประจำปีของเทศบาลในปีต่อ ๆ ไป ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเทศบาลนครนนทบุรีอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเทศบาล ยกเว้น อาชีพ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเทศบาล ส่วนความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาเทศบาล ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเทศบาล และปัจจัยแวดล้อม ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเทศบาล ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาลควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น แจ้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานของเทศบาลให้ชุมชนทราบอย่างสม่ำเสมอ และให้ความสำคัญต่อปัญหาความต้องการและตอบสนองปัญหาความต้องการของทุกชุมชนอย่างเสมอภาค ด้วยความรวดเร็วและทันต่อความต้องการของชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนกับเทศบาล ซึ่งจะทำให้เกิดการยอมรับและได้รับความร่วมมือที่ดีจากชุมชน และเป็นผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเทศบาลมากขึ้น

ชูเกียรติ เปี่ยมศรี (2547) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองระยอง จังหวัดระยอง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนภายในเขตเทศบาลเมืองระยอง และเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนย่อยในระดับปานกลาง อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนย่อยและการได้รับข่าวสารข้อมูล เป็นปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ส่วนความคิดเห็นต่อการพัฒนาชุมชนย่อย มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้บุคคลเกิดวิสัยทัศน์เพราะข้อมูลข่าวสารเป็นสื่อที่ปัจเจกชนรับและนำมาใช้ในการวิเคราะห์และตีความปรากฏการณ์ทางการเมืองการเข้าถึงข่าวสารอาจมาจากหลายแหล่งด้วยกันอาจมาจากสื่อสารมวลชน ทั้งการอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ หรือดูโทรทัศน์ อาจมาจากการเข้าร่วมฟังสัมมนาและอภิปรายโดยตรงจากมหาลัยต่าง ๆ หรือจากการจัดปราชัยของนักการเมือง อาจมาจากคำบอกเล่าของผู้นำทางความคิดในชุมชน อย่างไรก็ตามในการ

ตีความข้อมูลข่าวสารต่อประเด็นต่าง ๆ อาจเป็นไปได้ทั้งเชิงบวกหรือลบ ซึ่งขึ้นกับลักษณะของข้อมูลข่าวสารที่เขาได้รับ

สุวรรณี ทศนาภิรมย์ (2546) ได้วิจัยเรื่อง การผลิตและการส่งเสริมการจำหน่ายสินค้า หัตถกรรมไทยประเภทเครื่องจักสาน ไม้ไผ่-หวาย พบว่า คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่ตลาดต้องการนั้น เป็นผลิตภัณฑ์ที่อยู่ในสมัยนิยมใช้ประโยชน์ใช้สอยได้ ราคาพอสมควร เป็นผลิตภัณฑ์ที่อยู่ในสมัยนิยม ใช้ประโยชน์ได้ ราคาพอสมควร เคลื่อนย้ายสะดวก ผลิตภัณฑ์นั้นทำด้วยมือ และสิ่งสำคัญจะต้องมีปริมาณการผลิตที่แน่นอน

พิทักษ์ น้อยวังคลัง (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องลายสานไม้ไผ่ ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ลายจักสานที่นำมาประกอบเป็นเครื่องจักสาน ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตามคตินิยมของคนในท้องถิ่น โดยอาศัยความสะดวก และความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์และสังคม เครื่องจักสานไม้ไผ่ ได้ประโยชน์ต่อการใช้สอยในชีวิตประจำวันด้านต่าง ๆ คือ ใช้เป็นภาชนะประกอบอาหาร เครื่องมือจับสัตว์ เครื่องใช้ในบ้าน เครื่องใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์ เครื่องมือเพาะปลูก ส่วนประกอบสิ่งก่อสร้าง เครื่องมือประกอบความเชื่อการสร้างเครื่อง ไม้ไผ่ต่าง ๆ มีรูปสอดคล้องและกลมกลืนกับวิถีชีวิตการใช้สอยในแต่ละประเภทได้อย่างเหมาะสม

กิตติมา ไบหยกวิจิต (2547) ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาและความต้องการของผู้ประกอบอาชีพจักสานในเขตอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง จำนวน 300 คราวเรือน ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาและความต้องการของผู้ประกอบอาชีพเครื่องจักสาน คือ ผู้ประกอบอาชีพจักสานส่วนใหญ่คือผู้สูงอายุ ผลิตภัณฑ์ส่วนมากจะเป็นตะกร้า กระจาด ซึ่งผลิตตามความชำนาญ

บุญเลิศ สดสุขชาติ (2548) สรุปไว้ดังนี้ เครื่องจักสานไม้ไผ่เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ควรได้รับการอนุรักษ์ คุณลักษณะเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ วัสดุ กรรมวิธีการผลิต และอุปกรณ์การผลิต การออกแบบผลิตภัณฑ์ ควรประยุกต์ในด้านสัดส่วน รูปทรง สี ลวดลาย และประโยชน์ใช้สอย ปัญหาและอุปสรรคที่พบเกี่ยวกับการพัฒนาไม้ไผ่ พบว่า ค่านิยมส่วนใหญ่เห็นว่า ความสนใจศึกษางานด้านผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ของหนุ่มสาวลดลง คงเหลือแต่คนสูงอายุเท่านั้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะไม่ยอมรับแนวคิดในเรื่องของการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างไปจากผู้ที่ผลิตอยู่เป็นประจำ

วุฒิชัย ดางาม (2548) ได้ศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์กับการพัฒนา พบว่า รูปแบบของหัตถกรรม ของที่ระลึก สำหรับนักท่องเที่ยวควรมีสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวหรือสัญลักษณ์ของประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันผู้ทำอาชีพนี้โดยตรงมีน้อยมาก หัตถกรรมประเภทนี้ ได้แก่ เครื่องจักสาน ชิ้นเล็ก การจำลองวิถีชนบท หรือสถานที่ท่องเที่ยว ในการผลิตควรทำเป็นของใช้หรือเครื่องประดับ

และด้านการผลิตอุตสาหกรรมพื้นบ้าน พบว่า จะมีปัญหาขาดเงินทุนหมุนเวียน ขาดวัตถุดิบ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการผลิต จึงทำให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์ไม่แน่นอน ไม่ได้มาตรฐานตามที่ต้องการ ขาดการพัฒนารูปแบบใหม่ๆ ควรออกแบบตกแต่งให้สินค้าหัตถกรรมมีความสอดคล้องกับตลาดในปัจจุบัน

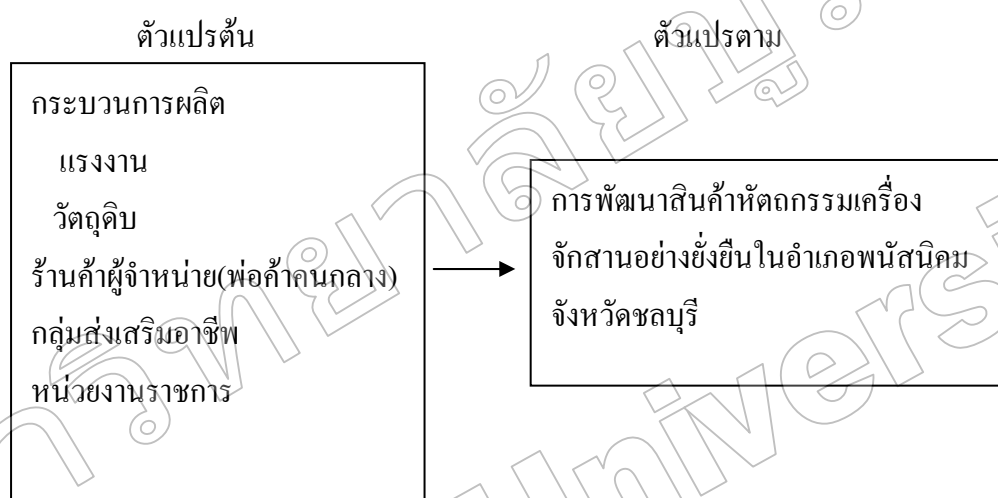
อภิวันท์ ศรีปลั่ง (2547, หน้า 103) ได้ศึกษาการดำเนินธุรกิจภูมิปัญญาชาวบ้าน :

กรณีศึกษาธุรกิจผ้าแพรวาบ้านโพน ตำบลโพน อำเภอลำมั่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การดำเนินงานธุรกิจผ้าแพรวาบ้านโพน ชาวบ้านยังคงอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านโพนในการทอผ้าแพรวาแบบดั้งเดิมของชาวภูไทไว้อย่างเหนียวแน่น จะมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปแบบจากการทอผ้าแพรวาผืนเล็ก เพื่อเก็บไว้งานมงคลต่างๆ ในครัวเรือน มาเป็นการทอผ้าแพรวาผืนใหญ่ในเชิงธุรกิจ และเป็นที่นิยมมากจากผู้บริโภค และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชนในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย เมื่อตลาดมีความต้องการสูงผู้ผลิตผู้ทอผ้าแพรวาชาวบ้านโพนก็มีการทำเพิ่มขึ้น สร้างรายได้มีเงินออม มีอาชีพประจำมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ศิริพร เมฆทอง (2547, หน้า 61-62) ได้ศึกษาเรื่องการผลิตและการตลาดสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ : กรณีศึกษาผ้ามัดหมี่ของอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบว่า ผู้ผลิตทำการผลิตเป็นอาชีพเสริมควบคู่ไปกับการทำอาชีพหลักหรือทำนา ลักษณะของการผลิต ผู้ผลิตไม่ได้ทำการผลิตเองทุกขั้นตอนของกระบวนการทอผ้า ส่วนใหญ่จะอยู่ในขั้นตอนของการทอมีการรวมกลุ่มเพื่อทำการผลิต โดยให้เหตุผลของการรวมกลุ่มว่า เพื่อหาแหล่งเงินทุนได้ง่ายจากการขอขบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ของกลุ่มได้มีโอกาสพัฒนา ในด้านการตลาด พบว่าพ่อค้าคนกลางจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบและราคา

กรอบแนวความคิดในการศึกษา

ในการศึกษาการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานอย่างยั่งยืนในอำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งและดำเนินงานชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องจักสาน แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจในการพัฒนาชุมชน วัตถุประสงค์ของการศึกษา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิดที่เป็น ประเด็นในการศึกษา ดังนี้ คือ

ภาพที่ 6 กรอบแนวความคิดในการศึกษา